

POLITKOMISAR

Igor Medoš FB

Ob priliki o iš evalnih akcij oddelkov Oborožene sile proti komunisti nim teroristom na Notranjskem in Dolenjskem so oblasti dobile v roke tudi važne komunisti ne in partizanske dokumente. Te izvirne listine v polni meri potrjujejo že znana poročila o komunisti njih umorih, pobjah in ropih. One obenem znova postavljajo na laž trditve komunisti ne propagande, da so grozna in sramotna dejanja, ki so tako upravičeno razplamtela sveto jezo in neizprosni odpor vsega prebivalstva, zagrešili posamezni zločinski tipi na lastno pest in da partizansko vodstvo za nje ne more biti odgovorno. Najdene listine potrjujejo ravno nasprotno, da so komunisti ni in partizanski voditelji za izvršena zverinstva ne le vedeli in jih dovoljevali, temveč da so jih naravnost naročili in zahtevali.

Priobčilen bomo v posnetkih nekatere teh sramotnih sprievčeval o komunisti njih zločinovih ter brezmejni moralni pokvarjenosti komunisti no-partizanskih voditeljev in njihovih pomagačev. Prvi posnetek priobčujemo v današnji številki na 4. strani. Glasi se:

»Strogo zaupno! – Komandi I. ete Šerčerjevega bataljona – Po ustni naredbi komandanta III. grupe Mir. J. Bračiča morate 12 internirancev, ki smo jih rešili iz ujetniškega vlaka, tekom 24 ur likvidirati, likvidacijo izvršite tajno. Strogo pazita na to, da se o tem ne bo ničesar izvedelo in da vam kdo ne pobegne. Za izvršitev te naredbe osebno odgovarjate. – Štab. I. bataljona »Ljube Šerčerja«, krimski odred. – Politkomisar Fric Novak l. r. – 5. julija 1942.« je prostor v Krimski jami!« - ta grožnja mi je kakor udarec s kladivom ostala v spominu od vsega, saj sicer so me partizanski komisarji mučili pri zasliševanju tri ure. »Še je prostor v Krimski jami!« je bila grožnja, ki so jo ponavljali pri vsakem mojem odgovoru tam pod smrekami v globeli Zale. Ko so prejšnji večer postavili strojnice okoli hiše, ko so me vsotogonili po gozdovih in gmajnah, ko me je vsako toliko dregnila v hrbet trda cev partizanske puške, ko se je politkomisar zagrizenega obraza in redkih besedi pred mojim nosom igral z revolverjem – zmeraj sem se z grozo spominjal samo krimske jame. In z grozo so se je spominjali slednje noč pozimi in spomladi po vseh vaseh od Pokojišča do Begunj, Svetega Vida do Blok, od Otav do Rakitne in Borovnice in Iga. Vsako noč je požrla koga iz naših krajev. Ljudje so si šepetali – samo šepetali, zakaj terenski odbor in »Obveščevalna služba« OF sta bila noč in dan na delu – da partizani svoje obsojence žive mejejo vanjo. Vsako noč se iz nje razlega tuljenje, kakor da poginjajo v njej volkovi, so pravili. Kakšni volkovi – bili so fantje iz hribovskih vasi, ki niso marali v rdečo svobodo, bili so »nezanesljivi« izmed partizanov samih, bilo je morda tistih osemdeset Sokolov partizanov, ki so jih pobili kot morebitno belogardo, bila so dekleta iz Begunj, bil je duhovnik iz hribovske fare, bile so ženske iz Cerknice, ki so jih zvalili, češ da bodo videli odpeljanega moža. Kdo ve, kdo ve! Kdo ve, če bomo kdaj vedeli! Krimska jama je za nas postala znamenje komunizma

PRISPEVKI O KRIMSKI JAMI

[Slovenec, 8. 9. 1942 \(let. 70, št. 206\), str. 3](#)

Razkroj komunisti no partizanske akcije

(...)

Iz begunjske kronike

Nazorna slika razmer pod partizani je kronika iz Begunj nad Cerknico, po kateri povzemamo nekatere odlomke.

18. XII. 1941. Neznani partizan je napadel v Begunjah trgovca Medena. Meden je bil hudo poškodovan, sorodnik Pregelj Marijan, petošolec, pa ubit.

18. I. 1942. sta bila v gozdu nad Padežem ustreljena od partizanov Švigelj Anton, oče, in Švigelj Anton, sin.

V noč od 17. na 18. julija so partizani izropali trgovino Matičiča Alojzija v Begunjah. Odnegli so blaga, živeža in denarja v vrednosti 100.000 lir. Odpeljali so tudi vso aprovizacijo.

18. V. so partizani z bombo razbili električni transformator. Občina je bila 14 dni brez elektrike.

5. V. so odpeljali kmekega fanta Kranjca Jožeta iz Dobca št. 11 in bolnega Koširja Mirota iz Bezuljka št.

8. Prvi se je vrnil naslednji dan, drugi se ni več vrnil, ker so ga ubili.

10. VI. so odpeljali Rožanca Franceta, evljarja iz Begunj, in Mulca Jožeta iz Cerknice. Po treh dneh se je prvi vrnil, drugi je za vedno izginil. Teden dni pozneje so odpeljali še dve svakinji Mul evi: Ivanko in Francko in 6 letno h erko. Svakinji sta izginili za vedno v Krimski jami, otroka pa so orožniki našli te dni v Rakitni.

V Begunjah so imeli poseben terenski oddelek, ki je vodil v partizanski brlog razne partizanom neljube osebe. Tako so pripeljali orožnika Urbasa z Rakeka, Zrimškovega Frenka iz Cerknice in še nekaj deklet iz cerkniške doline. Vse omenjene so partizani pobili in pometali v Krimsko jamo.

15. VI. so partizani prepre ili dogon živine na Rakek in isti dan zaplenili v Bezuljaku Klemenu enega vola, Kocjanu eno kravo in pozneje Šviglju eno junico. Pla ali niso ni .

19. VI. so kme ki družini Meden na Kožljeku izropali ves živež, vso obleko, denar in enega vola. Pozneje so pri tej hiši odpeljali še tri velike vole in eno najboljšo kravo.

28. VI. Velika parada partizanov v Begunjah. Pokazalo se je podnevi okrog 10 kolesarjev in prav toliko konjenice. Tudi oboroženo partizanko na konju smo videli. Ljudje se zanje niso zmenili, le en pes jih je oblajal. Tak hladen sprejem partizanom ni bil vše , zato so sklenili uni iti Begunje. No za no jo so pobirali živež, grozili ljudem. Bile so to strašne no i. S silo so prodajali svojega »Poro evalca« in šteli svoje pristaše. Rekrutirali so za svoj kader najve je barabe iz našega kraja in okolice.

V no i od 7. na 8. julija so partizani izropali trgovino Meden. Odnegli so veliko živeža, tobaka in 80 novih koles.

Isto no so partizani odpeljali: sestri Juvan i Angelo in Ano iz Begunj, sestri Obrezo Ano in Jožefo iz Begunj št. 109 ter Zalar Marijo iz Kožljeka. Odvedli so jih v krimsko taboriš e. Naslednji dan so jih vseh pet postrelili in še štiri partizanke ter jih pometali v Krimsko jamo.

27. VII. Beže vsi moški iz vasi Dobec, Kožljek in Bezuljak pred partizani v Cerknico. Partizani so imeli za ta ve er ukaz, da odpeljejo veliko ljudi in da vasi popolnoma izropajo. V Begunjah so vdrli v kova evo hišo, zvezali o eta in sinove ter pobrali živež in obleko. 21 letni sin je skušal uiti, pa ga je ustrelil partizan Janez iz Bezuljaka, neki Hribec iz vasi Ravne pa mu je prerezal vrat. 19 letnega brata Franceta so odpeljali s seboj v sami spodnji obleki in bosega. Neki Furlan Ivan iz Brezovice ga je kon no odpeljal v Ržiš e, kjer so ga ubili in vrgli v Mihcovo brezno. Tam leži tudi en mrtev partizan iz Bezuljaka. Ubili so ga zato, ker bi rad šel domov.

1. VIII. se izseli prebivalstvo iz vasi Kožljek iz strahu pred partizani v Begunje.

2. VIII. so partizani ukradli iz hleva v Dobcu št. 15 enega vola kmetu Naredu Antonu. Iste dni so ukradli Medenu iz Kožljeka poslednja dva vola.

Kronika zaklju uje: »**Hvala Bogu, da so se asi izboljšali. Zlo ince bomo iztrebili ter jih pometali v Krimsko jamo, kakor zaslužijo!**«

[Slovenec, 16. 9. 1942 \(let. 70, št. 212\), str. 3](#)

Beg, poplah in obup med partizanskimi kolovodji

(...)

Strahotni zlo ini na Notranjskem

V kakšno gorje je pahnila narod partizanska akcija, je med drugim tudi zelo razvidno iz raznih grozodejstev, ki so jih po enjali takozvani krimski partizani na rakitniški planoti. Te dni odkrivajo in identificirajo trupla iz Krimske jame, ki leži nekako sredi med Borovnico in Begunjami. Ta jama, precej široka, je 7 do 10 metrov visoko pokrita s trupli ubitih partizanskih žrtev. Samo v tej jami je okrog **150 trupel**.

V enem izmed njih so doma ini spoznali truplo ubitega Karla Žužka, župnika pri Sv. Vidu nad Cerknico. Toda to še ni vse. Takih jam je v okolici še kakih pet do sedem in vse imajo enako vsebino. Pa se še najde kdo, ki pravi, da se partizani borijo iz idealizma! Tudi pri Preserju so partizani metali svoje žrtve v globoko jamo, ki se nahaja med Preserjem in Rakitno. Do sedaj so iz nje potegnili 4 ljudi. Vsa njih imena so že ugotovljena.

(...)

V breznu rde e svobode

Strahoten obisk v Krimski jami med Begunjami in Rakitno – Grob živih in mrtvih žrtev 2. partizanskega bataljona »Ljubo Šercer«

Na Menišiji, septembra.

»Še je prostor v Krimski jami!« - ta grožnja mi je kakor udarec s kladivom ostala v spominu od vsega, s čimer so me partizanski komisarji mučili ali pri zasliševanju tri ure. »Še je prostor v Krimski jami!« je bila grožnja, ki so jo ponavljali pri vsakem mojem odgovoru tam pod smrekami v globeli Zale. Ko so prejšnji večer postavili strojnice okoli hiše, ko so me vso noč gonili po gozdovih in gmajnah, ko me je vsako toliko dregnila v hrbet trda cev partizanske puške, ko se je politkomisar zagrizenega obraza in redkih besedi pred mojim nosom igral z revolverjem – zmeraj sem se z grozo spominjal samo krimske jame. In z grozo so se je spominjali slednjo noč pozimi in spomladi po vseh vaseh od Pokojišča do Begunj, Svetega Vida do Blok, od Otav do Rakitne in Borovnice in Iga. Vsako noč je požrla koga iz naših krajev. Ljudje so si šepetali – samo šepetali, zakaj terenski odbor in »Obveščevalna služba« OF sta bila noč in dan na delu – da partizani svoje obsojence žive mečejo vanjo. Vsako noč se iz nje razlega tuljenje, kakor da poginjajo v njej volkovi, so pravili. Kakšni volkovi – bili so fantje iz hribovskih vasi, ki niso marali v rdečo svobodo, bili so »nezanesljivi« izmed partizanov samih, bilo je morda tistih osemdeset Sokolov partizanov, ki so jih pobili kot morebitno belo gardo, bila so dekleta iz Begunj, bil je duhovnik iz hribovske fare, bile so ženske iz Cerknice, ki so jih zvbili, češ da bodo videli odpeljanega moža. Kdo ve, kdo ve! Kdo ve, če bomo kdaj vedeli! Krimska jama je za nas postala znamenje komunizma, znamenje Antikrista, o katerem vedo povedati stari ljudje še dandanes.

Fant, ki to pripoveduje, si popravi puško in sname plavo baretko, znamenje meniševske vaške straže ter si obriše čelo. Njegov obraz je ves zagorel od podnevnega garanja na polju. Z drugimi, sebi enakimi varuje vas pred steklimi partizanskimi patrolami, brani z znojem oslajene, skromne sadove te zemlje pred postopaki, ki so se vse leto šli »svobodo«. Osvobodjali so uboge ljudi po teh bornih vaseh živeža, osvobodjali so jih živine, veliko so jih osvobodili strehe in doma, še več v pameti, in kdo ve, koliko so jih poslali v svobodo krimskega brezna! Ko so ljudstvo tod okoli hoteli tako ali tako osvoboditi še življenje, je z drugimi vred vstal in šel po puško, da obrani sebi in svojim življenje.

Kožljek – vas brez hiš

Pot na Kožljek je strma. Cilj poti ni vas, cilj je danes, 9. septembra tega žalostnega leta, Krimska jama. Kožljek, prav za prav tisto, kar je bilo Kožljek, dokler ni partizanstvo poklicalo nanj ognja, je prazen. Edini domači prebivalci med njegovimi osmojenimi stenami so danes fantje, ki so vsi stopili v četo, ki zdaj stopa med praznimi hišami, edinim sadom, ki ga je dala slovenskemu ljudstvu »Osvobodilna fronta«.

Izprijeni in preobjedeni »blagovestniki«

»Danes nimajo več obešene rjuhe za belo zastavo,« pravi nekdo in pljune, ko pripelje pot do srede nekdanje vasi, kjer je bila Švigljeva gostilna. »Ta je kriv vse kožlješke nesreče, Lado Švigelj, sprijen študent »proletarec« iz bogate hiše. V grapi je hodil le na obiske, živel je doma in vohunil za nami. Bil je kakor obseden. Živa duša mu ne bi bila poprej prisodila hude misli, kje šele, da nam bo kdaj molil bombe pod zobe! Edini inteligent v vasi! Vsi smo ga spoštovali in čakali, kdaj bo postal velik gospod, saj je bil edini, ki je iz naše vasi videl univerzo od znotraj, potuhnjenec. Pozimi je planil vanj sam satan. Nihče ga ni več poznal. On in dr. Cunder, tudi iz univerze, ki je bil nekaj časa komandant, sta bila najhujša. Inteligenca! S komunizmom in krimsko jamo nam plačuje, da smo ju redili, spoštovali in se dali voditi od njega!«

»In kaj je zdaj z onim? Je živ, je padel v spopadih, ko se je za čelo iščenoje? Najbrž se je do zadnjega bil, če je bil tako zagrizen.«

»To pa to! Saj veste, kakšni so vsi taki. Nas je vso zimo gonil v gozd, malo z besedo, malo s puško. Obljubljal je svobodo čez štirinajst dni in nov red pojutrišnjem. Nikdar več ne bo stopil italijanski vojak

na Kožljek, se je postavljaj. Pobiti je treba vse izdajalce. Ko je spomladi prišel kazenski pohod, se je skrila z vso svojo armado. Ko se je začela ofenziva na partizane, smo vsi sklenili, da bomo obesili na hiše bele zastavice. On ni šel več v gozd, potajil se je in obesil – ne zastavico, rjuho. Potem se je sam javil in povedal vse, kar je kdo hotel in esar ni. In zdaj misli, da bo odnesel kožo, ko je naredil z vasjo, kar lovek vidi zdaj. A naj pride nam v roko!«

Bridko je to, preprosto, pa tako resnično pri evanje zdelanega mladega slovenskega loveka o slovenskem inteligentu. Slovensko partizanstvo je revolucija filozofov, izgubljenih, zmešanih, raznorodnih, zmeraj pa izkoreninjenih inteligentov. Pravi krivci zanjo so pa še bolj tisti, ki so to inteligenco vzgajali. Švigelj in nešteti Šviglji – saj vemo, kakšne so jih na univerzi dobili v roke Kidriči, Klinci in drugi. Vemo o kakšnih kulturnih in političnih malikih so jim govorili razni Vidmarji, Kozaki, Kocbeki in celo od naroda ovenčani s slavo, denarjem in ugledom poplačani velmožje s slovesom o akovih in prerokov. Vemo...

A zdaj ni časa za razglabljanje o vzrokih in o krivdi vzgojnih kulturnih političnih zvodnikov, ki so ušli ali Šviglje – švigati, dokler niso prišvigali sebe in ljudstva v nesrečo, kri in grozo. Ni časa zato, zakaj pot že drži po gozdu, puške so pripravljene in oči iščejo morebitne zasede ali sovjetske kape na smreki. Pot, nazadnje steza, drži vedno globlje v gozde, ki se vlečejo od Kožljeka proti Peklu in Krimu. – Tam nekje je današnji cilj, Krimska jama.

Kako lepa je bila v naših jesen v teh gozdovih! Kakor pravljičnica za vsakogar; za lovca s svojimi srnami, jeleni, divjimi prašiči; za izletnika s svojim menjavanjem gošav in senožeti, zaprtih globeli in udovitih razglediš; za iskalca nenavadnih ljudi in zgodb s svojimi oglarji in drvarji – in navsezadnje tudi za preprostega loveka iz teh vasi okoli, ki je hodil v gozd po svoj kruh. Zdaj lovek ne utegne videti ni esar. Gozd je preprežen z novimi stezami. Oko išče svežih sumljivih stopinj. Bojiš se nasloniti na parobek, zakaj utegne se osvaliti in izpod njega se ti bo zarezal okostnjak s prestreljeno lobanjo. Ne upaš si pogledati v brezno ali brezence, ki jih je tod toliko. Ni ga enega, da bi v njem ne bilo mrlja, ki so ga osvobodili partizani.

Strel nenadno prebije tišino in odmeva ure in ure daleč. Vse hoče planiti v kritje, toda steza drži po zajedi, kjer skoraj ni moč nikamor. A treba se je vsaj potajiti. Za grm, za krivo bukev, v blato. Še en strel! Po i od straže na desni.

»Kaj je, France?«

Mislil je, da je srnjak. Videl je dva siva roglja, kakor pri živalih, ki ji poganja novo rogovje. Počakal je, da bi ga bolje videl. Pa ni bila srnjakova glava, bila je rogljata epica »Španca«. Španec, to je partizan, ki je v španski vojni rezal nosove »peti koloni«, ženskam in otrokom, polival z bencinom španske nune kje v Murciji ali Huelvi ter jih zažigal. Potem se je šolal po francoskih taboriških. Ko se je vrnil kot utrjen zločinec domov, so ga oblastniki pomilostili in pogostili kakor se spodobi za spokorjeno ovco. Zdaj je leto dni osvobajal te gozdove v znamenju Krimске jame. Kdo ve, koliko ljudi je ujela njegova krogla do te minute, ko je svinec dohitel njega in njegovega tovariša? Kdo ve, ali je katera njuna žrtev umrla tako naglo in tako lahko?

Gozd, ki krije kosti toliko nedolžnih, vzame pod svoje korenine še dva kriva. Drugi so ob streljih zbežali iz tabora, ki je isto blizu, ter pustili še kotel na ognju.

Partizansko taborišče

Trideset barak, ali nekaj barakam podobnega, razmetanih med skalami in starimi jelkami, v zaprti, skriti globeli – to je sloviti krimski lager, sedež 2. partizanskega bataljona »Ljubo Šercer«. Bataljona ni več v taboru, izginil je in se razkropil, ko se je približala prva senca nevarnosti in prva možnost pravega boja. Moral je bežati v vsej naglici, zakaj v taboru je ostalo nedotaknjeno vse: zaloge orožja, živež, arhivi, telefoni, pisalni stroji in zaboji s pravimi legitimacijami in pravimi izkaznicami živih, pobitih in v Krimski jami »likvidiranih« partizanov.

Barake so deloma iz lesa, pokradenega na koželjskih žagah, zbiti brlogi, deloma z deskami in hlodi pokrite luknje v zemlji ali v skalah. Povsod smrad, umazanost in najbrž uši. Vse je tako, ko da so šele pravkar odšli. Nekaj jih je res. A bila je samo ena od tistih roparskih skupinic, v katere je partizanstvo po 15. juliju razpadlo. Prikradla se je v zapušeni tabor, da bi se najedla...

V taboru bi lahko dobila še česa drugega, ne samo pečenega krompirja. Tu so radijski aparati, pokradeni v Begunjah in drugod, blizu 80 koles, še novih, naropanih najbrž za zvezno službo po teh divjih stezah; ondi so baterije za radio, spet tam zaboj obleke. Obleka tistih, ki so jih jih gole poslali v jamo! Potem

zaboji z bombami, samokresi, puške, naboji, noži, telefonska žica – tako je v dobrih asih imel zvezo z bataljonskim poveljstvom v Rakitni in s slovito morilsko postojanko pri sv. Vidu.

Ob visoki skali stoji majhna baraka, ki v tej zasvinjanosti pade v oči, ker je videti dostojna. In ker vlada v rdeči svobodi enakost, ve vsakdo, da je utica ob prepadu komandantova. Ker vlada pri partizanih enakost, je v barakah in luknjah umazanost, smrad, uši, samota in dim, v poveljnikovi jazbini pa dobra postelja, porcelan, kožuhi, kava, ženska obleka, svilene nogavice in perilo, oprsniki... Celó v tej zapašeni krimski samoti se ponavlja tista banalna zgodba o rdečih komisarjih in njihovih ljubicah. Delavskim etam je pod smrtno kaznijo prepovedano ob evati z ženskami, komisar in komandant pa sta morala dobiti vse nakradeno žensko blago in celo nogavice, ki so jih slekli ženskam, preden so šle na zadnjo pot v Krimsko jamo. Sam slovenski Stalin, Španec vseh Špancev, Baebler je na begu iz svojega vrhovnega poveljstva pustil vse ter naložil v kovčeg le nekaj važnih, dragocenih in neobhodno potrebnih ženskih frivolnih drobnarij. In za to je šla umirat slovenska mladina.

Kakor v vsakem taboru, je tudi tu bil beg izveden po nartu, vsakdo je odnesel le puško, ali še te ne, drugo je ostalo. V baraki so trije nedotaknjeni zaboji letakov v italijanšini in slovenšini, sezname živeža in mrtvega taborskega inventarja, raporti posameznih poveljnikov, poročila terenskih odborov in nasveti, katerega belogardista v tej in tej vasi je treba ubiti – da si bo terenski odbor razdelil njegovo košnjo, gozd in živino. Kajti geslo te revolucije je »Delili bomo!« Potem so tu še neštete fotografije, izkaznice in legitimacije vseh mogočih ljudi, med njimi nekega ministrovega sina in nekega štipendista kralja Petra II. Oko bežno pregleduje sezname. Tu so študentovska imena kakor Vesenjaki, Pulin, Flis, Drole, Ribec, Rotar, imena uradnikov, delavcev, poklicnih razbojnikov. A najzanimivejše je, ko lovek dobi v roke lastno aretacijsko povelje: »Komanda itd... Patrola, sestojte iz partizanov teh in teh ima nalogo aretirati in pripeljati v lager belogardista tega in tega. Povelje velja do dneva tega in tega, te in te ure. Politkomisar Fric Novak.«

Lager – zadnja postaja pred Krimsko jamo

Ker mora vsak urejen lager imeti svoje morišče, ga je imel tudi krimski. Iz tabora drži do njega shojena, gladka steza, kakor v mestnem parku. Deset minut je daleč do tja, ako je lovek na mestu, skoro niesar ne opazi. Steza izgine ez parobek, za katerim leži nametano smreje in posekano mlado drevje. Šele ko oko pozorneje išče, vidi po smrekah in jelkah naokoli na gosto luknjo od krogel, po ljubju so zmršeni ženski lasje, tu pa tam je rjava pega, ki bi ji na pogled ne prisodil, da je od loveške krvi. Veter se poigrava z lasmi, kakor z drobno travo. Ko udari loveku v lice, se zave, da je tod nešteto krat taborila smrt.

Kraj je neprijeten. Veter giblje vrhove smrek. Med otožni jesenski šum zdaj pa zdaj zateglo zavzdihne veja, ki se drgne ob drugo, kakor da se v drevju love nesrečne duše. Sonce sem ne seže in izpod vejevja za parobkom vstaja ledeni hlad.

Katere noge so v smrtnem strahu gladile to stezo? Koliko jih je bilo? Zakaj so morale na to stezo? Ali jih niso sem poslali v imenu svobode, pravice in novega loveka? Enega, deset, sto, kdo ve koliko sto?

Roke, ki odmetavajo veje iznad brezna, malce drhte. Smrt nedolžnih je blizu, nekje tam spodaj v temi, ki zdaj zareži v te mlade ljudi. Zdaj je videti, kam drži steza za parobkom: navzdol. In tudi potem je še steza, zglajena drava, ki so si jo mrtva, pol mrtva in živa, od groze poblaznela telesa utrla to zimo med grmičjem in kamenjem, ki moli iz sten Krimske jame.

Brž je privezana vrv ob smreko, vso razpraskano po krogelah. Še druga vrv za varnost. Električno svetilko v roko, križez obraz in za ne se pot živega ondi, koder je šlo do zdaj toliko mrtvih.

Koli? Ne, loveške noge!

Globoko je brezno, vedno gostejša je tema, vedno rezkejši hlad. Netopirji, zadnji spremljevalci tistih, ki leže spodaj prhutajo iz mraka. Težko je šteti metre v globino. Do dna jih je trideset, e je brezno prazno. Pri dvajsetih metrih je nekaj vejevja, skozi katero se je treba prebiti. Še tri metre, potem noga zadene ob kol, za njim ob drugega, tretjega. Sami koli. Sami koli, ko se ho e opreti ob nje, trhlo zahrestajo.

Nazadnje se noge ustavijo na nemem neprav trdnem, roka drhte e prižge luč in še tisti trenutek je loveku žal, da se je posvetilo. Tisto, kar je hrestalo, niso bili koli, temve loveške noge. Cel gozd jih je, krog in krog. Same izsušene, kr evito stegnjene noge ljudi, ki so jih vrgli na glavo v brezno. Prizor, ki ga v Dantejevem peklu ni grozotnejšega. Same uboge, brezimne, kvišku štrle e loveške noge.

»Brezno rde e svobode!« šine misel skozi razburjene možgane. Srce nehote utriplje nagleje. Uho nehote lovi, kdaj se bo iz te pošastne kostnice dvignil stokajo , obtožujo glas – eden za vse desetine in stotine teh, ki so jih vrgli v smrt, ne da bi bili mogli vsaj obraz obrniti v nebo. Kamor pade lu , se zdi, da rasto iz teme koš eni udje in silijo bliže, v prvo živo pri o te strahote.

Sedem metrov na debelo je trupel

Možgani se silijo, da bi delali malo ra una. Brezno je trideset metrov globoko, ez tri in dvajset metrov ni mogo e. Sedem metrov na debelo je v njem trupel. Prostora tu je v širino blizu štiri metre, v dolžino kakih sedem, koliko je trupel – naj ra unajo tisti, ki so govorili, da žrtve morajo biti in tisti, ki so Slovence osvobajali s tem, da so Slovence pobijali.

Vsa trupla so gola, samo v spodnji obleki, ali še to ne. Lu zadene nekam v kot. Tam napol sloni, napol leži velikan, moški kakor Peter Klepec. Obraz mu je spa en, da ga ni mo i spoznati. Na nogah in rokah so napete izbokle mišice. Noge ima kr evito razklenjene ter s silo uprte predse, kot da se je še do zadnjega lomil groze, ki je rinila vanj od vseh strani. Kajti velikan je treš il na dno živ. Ni mogo e, da bi bil padel tako, kakor zdaj sedi. Napol mrtev se je po padcu zavedel, tipal okoli sebe, za el blazneti, ko je krog in krog util sama trupla, kosti in smrt. Bog ve kako se je privlekel do stene, se s šklepetajo imi zobmi naslonil obnjo, se v sili svojega zdravja in v zavesti, da je nedolžen, boril s smrtjo dan, dva, tri. Tulil je no in dan v grozi, dokler ga ni zlomilo. Kako je bilo ob njegovi mrtvaški pesmi tistim v taboru?

Prvi partizan, ki ga je eta zajela

Vse no i je bilo slišati tuljenje, prvi partizan, ki ga je eta zajela...

Pogled na tega mrlí a je groznejši kakor pa na brezimno množico golih teles. Pred njega, pred njegov skr eni obraz in pred njegove v grozi ugasle o i bi postavil vse tiste, ki so te brezimne smrti krivi. Tiste, ki so z vzgojo, peresom, propagando, politiko, popuš anjem, s politi nim ljubimkanjem in užaljeno zmešanostjo vzgojili iz slovenske mladine tolpo morilcev, ki ubija ne zaradi ideje, temve na zapoved in brez premisleka, ki je plen vseh zlo incev in vseh bedastih iluzij. Posadil bi predenj salonske leposlovce in ljubitelje loveških pravic, ki so vprezali v akcije vse kulturne ustanove in politi ne veli ine za rešitev komunista, ki so ga za mesec dni zaprli ali kar je levi arski listi izgubil pred-cenzuro. Posadil bi predenj o aka, ki je s svojo ostarelo slepoto in ugledom spravljaj mlade ljudi v te gozde in na to krvavo pot reko : »Še jaz bi šel, e bi bil deset let mlajši.« Naj mu da ta, v blaznosti poginuli neznanec odvezo, e mu jo ho e. Posadil bi predenj gospodi ne iz Ljubljane, ki so vezle rde i prapor, v igar senci so umirali ti nedolžni bratje in sestre. Posadil bi jih in dejal: »Žrtve morajo biti.«

Lu posveti navzgor v smre je, ki se je ustavilo nad mrlí i. Iz njega visi dolga roka v rjavem rokavu v srajci z manšeti. Nad njo je videti moško telo in obraz, iz katerega štrle zobje, da ga ni mogo e spoznati. Obleka kaže, da utegne biti župnik od Sv.Vida, ki so ga odvedli nekaj dni pred ofenzivo ter ga ubili, preden so pobegnili. Niso ga utegnili niti sle i... kakor druge ter si razdeliti dediš ine po njem, eprav je bilo geslo »Delili bomo!«

Od zgoraj pride zapoved, da je treba katero izmed trupel privezati in ga poslati gor. Tu prav na vrhu je ženska še v nogavicah, s pasom, elastikami in nekaj cunjami. Mlada, najbrž ena izmed petih deklet iz Begunj. Toda izmu eno telo ne premore dolge poti. Na dan iz groba pridejo le noge, s katerih vzamejo žive roke nekaj blaga, da ga bodo videli in morda spoznali starši...

Kosti, edine, ki jim je bilo dano priti iz Krimске jame, najdejo pod okrvavljeno smreko, morda pod tisto, kjer so poslednji stale žive, zadnji pokoj in molitev bratov, ki so se sklenili braniti sami ter maš evati mrtve iz Krimске jame. Stisnjenih zob poslušaj »2. legija smrti« poro ilo iz pošastnega groba, iz brezna rde e svobode in misli na brate tam spodaj ter na tiste, ki so krivi toliko umorov tod in po vsej naši zemlji. Tisti, ki ste krivi – hrestajoj e kosti v Krimski jami vas obtožujejo, 2. legija smrti.

["Grozote "Krimске jame" v: Slovenec, 27. 9. 1942 \(let. 70, št. 222\), str. 2](#)

Grozote "Krimске jame"

Simbol komunisti nega zverinstva in skrajne krvolo nosti – Vprašanje ljubljanskim somišljenikom partizanstva

Krimska jama je isto navadno kraško brezno, kakršnih je polno po notranjskih gozdovih. Leži sredi rakitniških gozdov, nekako v središču trikotnika Begunje-Borovnica-Rakitna. Njena odprtina meri 3 x 5 m, globoka pa znaša 30 m. Obdana je z mnogimi jelkami. Kdo bi se danes zanimal zanjo, ko bi bila Krimska jama samo navaden geološki pojav! Toda Krimska jama je simbol, ob igar imenu so mesece in mesece trepetala brezno naša loveška srca. »Še je prostor v Krinski jami!« Ta grožnja je kot mora ležala nad nami. Kar so Solovecki otoki za sovjetsko Rusijo, kar so bile zloglasne barcelonske ječe za rdečo Španijo, to je bilo do nedavnega naša za nas Krimska jama: strah vse Notranjske, simbol partizanske krutosti.

Leglo partizanskega tolovajstva

Povest o Krinski jami pa je tale: notranjski fantje so napravili pohod v partizanski tabor, ki je ležal na gozdni rebri, kake pet ure od Krinske jame. Pot do njega ni bila lahka. Kraj je namreč dobro skrit. Le skrivne, od partizanov izhojene steze vodijo v to gnezdo. Tabor je obstajal iz približno tridesetih barak. Vse so bile skrite med jelkami in pečinami. Nekatero med njimi pa so bile ali na pol podzemne luknje s strehami, oprtimi na skale. Taborišče je bilo po telefonu zvezano z »bataljonskim štabom« v Rakitni in z drugo partizansko postojanko pri Sv. Vidu. Pozneje je bilo taborišče opuščeno, kajti po drugi protipartizanski ofenzivi v avgustu so postala »osvobodiljem« tla prevrta. Tabor so sicer zapustili, ostalo pa je v njem še orožje, strelivo in nešteti dokumenti. Odnegli so s seboj le to, kar spada k osebni opremi posameznega vojaka. Posebno dragoceni so dokumenti. Tu imate tri zaboje propagandnih letakov, pisanih v slovenskem in italijanskem jeziku, inventarske sezname, raporte, povelja, veliko množino fotografij, osebnih izkaznic in delavskih legitimacij. Zastopana so seveda tudi ljubavna pisma. Vse to priča, kako važno vlogo je imel prav »Krinski tabor« v »osvobodilnem« partizanskem boju. Bil je nekako središče notranjskega partizanstva. Iz tega središča, skritega sredi gozdov in oddaljenega od vseh prometnih zvez, so se dajala razbojniška navodila ostalim manjšim taboriščem v bližini. Ptiki tega gnezda so bili pritepenci iz vse Ljubljanske pokrajine, posebno še iz Ljubljane in z Notranjske. Med dokumenti so legitimacije zloglasnih domačih tolovajev in partizanskih »majorjev«, dobimo pa med njimi, kar je še posebno važno, tudi izkaznice z znanimi obrazi raznih ljubljanskih inteligentov, komunističnih borcev, ki pa niso mogli najti pripravnejšega mesta svojemu udejstvovanju, kakor je bilo sodelovanje s to morilsko in roparsko sodrgo, ki je pod krinko osvobojenja mesece in mesece strahovala vso Notranjsko.

Mreža partizanskih ovaduhov

Tu so se dan za dnem izrekale smrtne obsodbe nad nešteti nedolžnimi žrtvami, ki so jih partizani gonili iz vseh notranjskih vasi. Kaj so storili vsi ti? Znano je, da so imeli partizani po vsej Sloveniji razpreženo mrežo svojih zaupnikov. Vsaka zakotna hribovska vas je imela svoj »terenski odbor«. Člani teh odborov so se po navadi rekrutirali iz ljudi kaj sumljive moralne kakovosti. Bili so med njimi zlasti taki, ki so poznali eno samo »osvobodiljsko« idejo, taki, ki so čakali samo na to, kdaj bomo »delili«. **»30% vas bodo pobili Italijani, 30% jih bomo »justificirali« mi, 30% jih bo ugonobila beda, 10% Slovencev pa bo ostalo. Teh 10% tvorimo mi, partizani.«** S takimi »osvobodilnimi« prognozami so tolažili partizani naše ljudi.

Sistematno ropanje in ubijanje

Med te istokrvne partizane, ki so hoteli živeti, so spadali tudi člani terenskih odborov. Imeli so za dobo po »osvoboju« že to no pripravljeno na rti. Sami med sabo so si razdelili posestva svojih sosedov. Da pa se ti na rti tudi uresniči, so morali te ljudi na neki način spraviti s poti. Zato so pošiljali ovadbo partizanskim poveljstvom: »Pri nas se nahajajo ti in ti belogardisti, ti in ti izdajalci. Vsi so bogati. Ta ima šivalni stroj, ta radijski aparat, ta ima tam in tam zakopano mast itd.«

Krimska jama – grob Slovencev

Na podlagi te ovadbe je politični komisar izdal naredbo, naj se aretira ta in ta belogardist, njegovo imetje pa naj se »rekvirira« v osvobodilne namene. Nesrečna žrtev je bila ponoči odpeljana v »Krinski tabor« in tam so jo po navadi takoj »justificirali«. (Partizani imajo namreč popolnoma svojo terminologijo. Ropati se pravi po partizansko rekvirirati, ubijati pa justificirati!) Krimska jama pa je postala pokopališče teh nesrečnih žrtev, ki so jih lastni bratje »osvobajali« od imetja in od življenja. Okoli brezna se še vidijo

sledovi »justifikacij«. Tla, koder so vla ili »izdajalci« v jamo, so vsa steptana in uglajena. Po hojah, ki stoje okrog brezna, pa vidite ostanke las, ki so jih morilske krogle prilepile na debla. Vse te žrtve so po navadi streljali, ve krat pa so tudi kar žive ali na pol žive pometali v jamo.

Ko so prišli fantje do brezna, se je odlo il eden od njih, kateremu je bila tudi namenjena smrt v Krimski jami, ki je bil odpeljan v partizanski tabor kot »belogardist«, a je bil drugi dan po udnem nesporazumu izpuš en, da gre in preiš e ta strašni znameniti kraj. Vrv, na kateri so ga spustili v jamo, je segla 23 m v globlo ino, ostalih 7 m pa je bilo zasutih s loveškimi trupli. Potemtakem bo vendarle res, kar pripovedujejo, da leži v Krimski jami kakih 150 mrli ev.

Truplo župnika Žužka

Pogled na to pokopališ e je grozen: ogromen kup trupel, ve inoma z nogami navzgor, golih, nabreklih, ki jih ni mogo e ve prepoznati. Med njimi so stari in mladi, moški in ženske. Posamezna trupla so zamotana z vejami, cunjami in lesom. Na vrhu vseh leži neki moški z manšetami. Ne da se ve prepoznati. Toda po vsej verjetnosti bo to župnik od Sv. Vida, g. Karel Žužek, ki je ve krat nosil manšete. Od 14. julija je izginila sleherna sled za njim. Ta dan se je odpeljal s kolesom proti Begunjam, toda na poti so ga morali partizani prestre i. Odpeljali so ga najbrž v Krimski tabor in ga tam umorili. Tako tvori s svojim truplom vrh te grozne piramide mrli ev, ki so našli »osvobojenje« v Krimski jami. Kaj je zagrešil? Bil je duhovnik. Umor vseh duhovnikov pa tvori eno izmed bistvenih osnov »osvoboditeljske« partizanske akcije. Partizani izjavljajo:

» e more kdo slovenskim partizanom kaj o itati, jo to edinole slovenski narod, in sicer to, da so partizani predolgo pustili izdajalsko duhovš ino, da je razkrajala narod.« Da bi oprali s sebe ta o itek in imprej prinesli narodu popolno svobodo, so partizani hiteli z »justifikacijami« duhovnikov in mnogih drugih poštenih ljudi, ki so s svojo poštenostjo in vernostjo tako dolgo razkrajali slovenski narod. De mortuis nil nisi bene! Toda pokojni g. Žužek je bil tudi brez ozira na ta izrek vseskozi lojaln lovek, ki ni partizanom tudi z najmanjšo besedo storil nikake krivice. Bil je dober do te mere, da si partizani niso mogli izmisliti glede njega nobene laži o kakršnem koli »izdajstvu«, kakor je njih navada, ampak so njegovo smrt enostavno zamol ali.

Na pol žive metali v jamo

Kakšne grozote še skriva Krimska jama, to bi mogli dognati šele takrat, kadar bi vsa trupla spravili iz jame ter jih natan no preiskali. To pa bi bilo mogo e storiti le z ve jimi pripravami in za to primernimi oblekami. Neki ujeti partizan je pripovedoval, da partizani niso metali v jamo samo mrtvih trupel, ampak dostikrat samo obstreljene ali celo žive ljudi. Po ve dni se je v asih ulo iz jame je anje nesre nih, tako ne loveško »osvobojenih« žrtev. Znano pa je, da Krimska jama, eprav najbolj razkri ana, ni edina svoje vrste.

Poznamo še druga taka brezna, ki so služila partizanom v zverinske »osvobodilne« namene, poznamo tudi žrtve, ki leže v njih in terjajo od nas našo krš ansko, pa tudi love ansko dolžnost, da njih trupla poiš emo in pokopljemo v blagoslovljeni zemlji.

Vprašanja partizanskim somišljenikom

Partizanski somišljeniki iz Ljubljane in od drugod! Ali ste še ponosni na svojo vojsko? Slišimo, da so vam ljubši krimski razbojnik kakor pa pošteno slovensko delavno ljudstvo. Slišimo, da se zgražate, ker so vsi dobro misle i Slovenci zagrabili za orožje, da se branijo pred smrtjo. Zmerjate jih z izdajalci. Vprašamo vas, ali vsi ti tiso i, ki so no za no jo trepetali za svoje življenje, ki so bili brez obrambe, tolikokrat do kraja izropani, ve krat zverinsko poklani in še po smrti žigosani za izdajalce, ali nimajo vsi ti nikakršne pravice do življenja? Ali imajo to pravico samo roparji in morilci? Ljudstvo je dovolj dolgo trpelo, zdaj pa je potrpljenja konec. Trpljenje bo prešlo, toda narod ostane. Narod se ne da izkoreniniti. Ostali bodo le še spomini: nešteti grobovi, po gozdovih razmetane kosti; vse to bo potomcem pri alo o najsramotonejšem poglavju slovenske zgodovine, o dobi bratomornega zverinskega klanja, ki so nam ga pripravili partizanski »osvoboditelji«. Naš as pa bo zgodovina nazvala dobo sadizma, bestializma, satanizma.

Kriki iz Krimske jame

Strahotne podrobnosti, kako so komunisti delali na Notranjskem

Vsa dežela je prepolna gorja, ki so ga nad naš narod priklicali rde i »osvobajalci«, ki so naše podeželsko ljudstvo osvobodili nele živeža, marve tudi njihovega življenja. Dežela zdaj do dobra pozna, kakšen je tisti »raj rde e svobode«, ki so partizani pod firmo O. F. zanj agitirali. Zato ni nobeno udo, e so ljudje v svojem obupu posegli po orožju ter so se za eli z orožjem v roki braniti svojih ubijalcev in morilcev, kar je prava beseda za partizanske kolovodje.

Pri tem pa se dežela ne emu udi: Zakaj je še toliko Ljubljan anov tako noro zaverovanih v zlo insko partizansko tolpo. Dežela naj bo prepri ana, da je v tej ljubljanski zaverovanosti na eni strani res mnogo zlobe in pomanjkanja dobre volje. Na drugi strani pa je vmes udovita zaslepljenost, ki si je lovek ne more druga e razlagati, kakor tako, kakor je že v sv. pismu povedano, da bo hudi – o e laži – ljudi tako zmešal, da bodo celo dobri šli za njim, mene da dobro delajo. Za milost pravega spoznanja je treba mnogo moliti. Tretji med ljubljanskimi zavezorovanci pa so pravi špekulantje, ki jih zlasti med tako imenovano »inteligenco« kar mrgoli. O tej »inteligentni« pasmi bi radi povedali besedo. Kar povemo, je resni no dejstvo, ki se nanaša na enega izmed te pasme, ki pa so drugi prav taki:

Vse to se je dogajalo, ko se je na zunaj zdelo – po zaslugi partizanske propagande – da so partizani na konju. Pepe je še vedno pridno hodil okoli partizanskih vodij, bodo ih komisarjev, dokler z dežele ni za el pihati druga en veter.

Zdaj se je Pepetu zazdelo, da bi bilo morebiti le dobro, ko bi kdaj tudi s kom izmed partizanskih nasprotnikov malce pokramljal. In za el je pridno iskati prilike, da je s tem ali onim v kaki »velevažni« zadevi govoril in mu mimogrede tudi povedal svojo sodbo, da partizani vendarle ne delajo prav. Medtem komunisti na deželi vedno bolj divjajo in more. Po dolgem asu Pepe izve, da so mu partizani zaklali daljnega sorodnika. Zdaj že bolj o ito kaže svojo nevoljo, zlasti ker je med tem bral, da je partizanstvo na deželi v popolnem razsulu. Z voditelji OF si ne upa ve govoriti.

Pepe zdaj uvidi, da partizanov vendarle ni ve kakor drugih, da je njihovo zlo insko delovanje docela razbojniško. Pepe sliši celo, kako »bela garda« ponekod nastopa zoper nje, kako jih bijejo vaške straže in legije smrti. Zdaj Pepe zraste v vsej svoji velikosti ter za ne nad vse hudo propagando zoper partizanske morilce. Svoje bivše prijatelje pri OF je docela zapustil in si prizadeva dokazati, kako je od vsega po etka bil zoper OF.

Pepe je eden izmed tiso ev sebi do pi ice enakih, ki obra ajo plaš po vetru. In zdaj veter piha docela zoper komuniste.

Ostanejo pa še drugi, ki so nekateri sicer dobri ljudje, pa tako strašno zaslepljeni, da se loveku morajo smiliti. Ti verjamejo zgolj to, kar jim pove partizanska propaganda. Ti ne verjamejo niti tega, da bi bili partizani kdaj kakega loveka umorili, dasi je teh žrtev med Slovenci že na tiso e. O, pa ! Zdaj, ko so se ljudje sami za eli braniti, zdaj vpijejo tako, kakor jim veleva komunisti na propaganda: »Zdaj pa brat brata ubija!« Zdaj vpijejo tako, prej pa, ko so komunisti klali nedolžne ljudi in celo otroke, prej pa niso imeli niti besedice pomilovanja. Ti naj bero tole poro ilo o Krimski jami, ki ga je bil v soboto v »Slovenskem domu« napisal mož, kateri je vse to, kar piše, na svoje o i videl. Poro ilo je dolgo, zato bomo prinesli le glavne stvari.

V Krimski jami 7 m na debelo samih trupel

Poro evalec popisuje svojo pot do strahotne Krimske jame, kjer je blizu nje poprej bil partizanski tabor, od koder so potem svoje žrtve pošiljali v smrt in v to jamo. Takih jam je tam še mnogo, toda ta je najbolj znana. Majhnih brezden je pa vse polno in v vsakem breznu je prav gotovo vsaj po en mrli ali še ve . Zdaj vsa brezna niti še preiskana niso. Preiskana je edino le Krimska jama. Poro ilo se glasi:

Brezdno rde e svobode

»Globoko je brezdno, vedno gostejša je tema, vedno rezkejši hlad. Netopirji, zadnji spremljevalci tistih, ki leže spodaj, prhutajo iz mraka. Težko je šteti metre v globino. Do dna jih je trideset, e je brezdno prazno. Pri dvajsetih metrih je nekaj vejevja, skozi katero se je treba prebiti, še tri metre, potem noga zadene ob kol, za njim ob drugega, tretjega. Sami koli. Sami koli, ko se ho e opreti ob nje, trhlo zahrestajo. Nazadnje se noge ustavijo na ne em ne prav trdnem, roka drhte e prižge lu in še tisti trenutek je loveku

žal, da se je posvetilo. Tisto, kar je hrestalo, niso bili koli, temveč loveške noge. Cel gozd jih je, krog in krog. Same izsušene, kr evito stegnjene noge ljudi, ki so jih vrgli na glavo v brezdno. Prizor, ki ga v Dantejevem peklu ni grozotnejšega. Same uboge, brezimne, kvišku štrle e loveške noge.

»Brezdno rde e svobode!« šine misel skozi razburjene možgane. Srce nehote utriplje nagleje. Uho nehote lovi, kdaj se bo iz te pošastne kostnice dvignil stokajo , obtožujo glas – eden za vse desetine in stotine teh, ki so jih vrgli v smrt, ne da bi bili mogli vsaj obraz obrniti v nebo. Kamor pade lu , se zdi, da rasto iz teme koš eni udje in silijo bliže, v prvo živo pri o te strahote.

Možgani se silijo, da bi delali malo ra una. Brezdno je trideset metrov globoko. ez tri in dvajset metrov ni mogo e. Sedem metrov na debelo je v njem trupel. Prostora tu je v širino blizu štiri metre, v dolžino kakih sedem, koliko je trupel – naj ra unajo tisti, ki so govorili, da žrtve morajo biti in tisti, ki so Slovence osvobajali s tem, da so Slovence pobijali.

Vsa trupla so gola, samo v spodnji obleki, ali še to ne. Lu zadene nekam v kot. Tam napol sloni, napol leži velikan, moški kakor Peter Klepec. Obraz mu je spa en, da ga ni mo i spoznati. Na nogah in rokah so napete izbokle mišice. Noge ima kr evito razklenjene ter s silo uprte predse, kot da se je še do zadnjega lomil groze, ki je rinila vanj od vseh strani. Kajti velikan je treš il na dno živ. Ni mogo e, da bi bil padel tako, kakor zdaj sedi. Napol mrtev se je po padcu zavedel, tipal okoli sebe, za el blazneti, ko je krog in krog util sama trupla, kosti in smrt. Bog ve, kako se je privlekel do stene, se s šklepetajo imi zobmi naslonil ob njo, se v sili svojega zdravja in v zavesti, da je nedolžen, boril s smrtjo dan, dva, tri. Tulil je no in dan v grozi, dokler ga ni zlomilo. Kako je bilo ob njegovi mrtvaški pesmi tistim v taboru?

Obtožujemo vas!

Vse no i je bilo slišati tuljenje, pravi partizan, ki ga je eta zajela...

Pogled na tega mrli a je groznejši kakor pa na brezimno množico golih teles. Pred njega, pred njegov skr eni obraz in pred njegove v grozi ugasle o i bi postavil vse tiste, ki so te brezimne smrti krivi. Tiste, ki so z vzgojo, peresom, propagando, politiko, popuš anjem, s politi nim ljubimkanjem in užaljeno zmešanostjo vzgojili iz slovenske mladine tolpo morilcev, ki ubija ne zaradi ideje, temveč na zapoved in brez pomisleka, ki je plen vseh zlo incev in vseh bedastih iluzij. Posadil bi predenj salonske leposlovce in ljubitelje loveških pravic, ki so vprezali v akcije vse kulturne ustanove in politi ne veli ine za rešitev komunista, ki so ga za mesec dni zaprli. Posadil bi predenj gospodi ne iz Ljubljane, ki so vezle rde i prapor, v igar senci so umirali ti nedolžni bratje in sestre. Posadil bi jih in dejal: »Žrtve morajo biti.« Lu posveti navzgor v smre je, ki se je ustavilo nad mrli i. Iz njega visi dolga roka v rjavem rokavu v srajci z manšeti. Nad njo jo videti moško telo in obraz, iz katerega štrle zobje, da ga ni mogo e spoznati. Obleka kaže, da utegne biti župnik Žužek od Sv. Vida, ki so ga odvedli nekaj dni pred ofenzivo ter ga ubili, preden so pobegnili. Niso ga utegnili niti sle i... kakor druge ter si razdeliti dediš ino po njem, eprav je bilo geslo »Delili bomo!«

Od zgoraj pride zapoved, da je treba katero izmed trupel privezati in ga poslati gor. Tu prav na vrhu je ženska še v nogavicah s pasom, elastikami in nekaj cunjami. Mlada, najbrž ena izmed petih deklet iz Begunj. Toda izmu eno telo ne premore dolge poti. Na dan iz groba pridejo le noge, s katerih vzamejo žive roke nekaj blaga, da ga bodo videli in morda spoznali starši...

Kosti, edine, ki jim je bilo dano priti iz Krimске jame, najdejo pod okrvavljeno smreko, morda pod tisto, kjer so poslednji stale žive, zadnji pokoj in molitev bratov, ki so se sklenili braniti sami ter maš evati mrtve iz Krimске jame. Stisnjenih zob posluš a »2. legija smrti« poro ilo iz pošastnega groba, iz brezdna rde e svobode in misli na brate tam spodaj ter na tiste, ki so krivi toliko umorov tod in po vsej naši zemlji.

Tisti, ki ste krivi – hrestajo e kosti v Krimski jami vas obtožujejo. – 2. legija smrti.«

["Listine sramote in groze" v: Jutro, 14. 1. 1943 \(let. 23, št. 10\), str. 2, 4](#)

Listine sramote in groze

Skupina 12 Bežigrancev iz Ljubljane je bila umorjena na izrecno povelje partizanskega vodstva

Ob priliki o iš evalnih akcij oddelkov Oborožene sile proti komunisti nim teroristom na Notranjskem in Dolenjskem so oblasti dobile v roke tudi važne komunisti ne in partizanske dokumente. Te izvirne listine v polni meri potrjujejo že znana poro ila o komunisti nih umorih, pobojih in ropih. One obenem znova postavljajo na laž trditve komunisti ne propagande, da so grozna in sramotna dejanja, ki so tako

upravi eno razplamtela sveto jezo in neizprosni odpor vsega prebivalstva, zagrešili posamezni zloinski tipi na lastno pest in da partizansko vodstvo za nje ne more biti odgovorno. Najdene listine potrjujejo ravno nasprotno, da so komunisti ni in partizanski voditelji za izvršena zverinstva ne le vedeli in jih dovoljevali, temve da so jih naravnost nara ali in zahtevali.

Priob ili bomo v posnetkih nekatere teh sramotnih spri eval o komunisti nih zlo instvih ter brezmejni moralni pokvarjenosti komunisti no-partizanskih voditeljev in njihovih pomaga ev. Prvi posnetek priob ujemo v današnji številki na 4. strani. Glasi se:

»Strogo zaupno! – Komandi I. ete Šercerjevega bataljona – Po ustni naredbi komandanta III. grupe Mir. J. Bra i a morate 12 internirancev, ki smo jih rešili iz ujetniškega vlaka, tekom 24 ur likvidirati, likvidacijo izvršite tajno. Strogo pazita na to, da se o tem ne bo ni esar izvedelo in da vam kdo ne pobegne. Za izvršitev te naredbe osebno odgovarjate. – Štab. I. bataljona »Ljube Šercerja«, krimski odred. – Politkomisar Fric Novak l. r. – 5. julija 1942.«

Ta dokument avtenti no potrjuje informacije, ki so jih bili prinesli že prvi Bežigrjajci, rešeni z partizanskega ujetništva. Soglasno so takrat pripovedovali, da je v prvi no i, ko so bili na pohodu skozi krimske gozdove, izginilo okrog 12 njihovih sotrpinov. Bilo so to taki, ki so od vsega za etka odlo no zahtevali, naj jih partizani izpuste. Kakšna je bila njihova usoda, takrat ni nih e z gotovostjo vedel, kmalu pa se je za elo med njimi šepetati, da so bili kot nasprotniki komunizma vsi »likvidirani«. Likvidirati pomeni v partizanskem žargonu: umoriti. Komunisti ni teroristi so znali zajete Bežigrjajce tako ustrahovati, da se niso upali povpraševati po usodi tovarišev, ki so izginili. Celo med sabo si niso upali o tem govoriti, ker so imeli politični komisarji, strah in trepet vsake ete, povsod svoje prisluškovalce in ovaduhe. Ko pa so se potem vrnil, je to strahovanje odpadlo in takrat so se raznesle prve vesti o žalostni usodi one dvanajstorice pogrešancev. Te vesti so dobile sedaj svoje potrdilo v najdenem dokumentu, ki vsebuje povelje za umor vseh dvanajst fantov.

Enako grozni in sramotni so tudi ostali dokumenti s poro ili o izvršenih umorih in ropih. V prihodnjih številkah bomo objavili še nekatere od njih.

(...)

Dokumenti sramote in groze

To je po izvirniku izgotovljen posnetek enega izmed dokumentov, ki so prišli v roke vojaškim oblastem ob priliki protikomunisti nih o iš evalnih akcij Oborožene sile na podeželju. Besedilo dokumenta se glasi:

»Strogo zaupno! – Komandi I. ete Šercerjevega bataljona. – Po ustni naredbi komandanta III. grupe Mir. J. Bra i a morate 12 internirancev, ki smo jih rešili iz železniškega vlaka, tekom 24 ur likvidirati. Likvidacijo izvršite tajno. Strogo pazite na to, da se o tem ne bo ni esar izvedelo in da vam kdo ne pobegne. Za izvršitev te naredbe osebno odgovarjate. – Štab. I. bataljona »Ljube Šercerja«, krimski odred – Politkomisar Fric Novak l. r. – 5. julija 1942.«

Dokument govori sam za sebe dovolj jasno in glasno. Njegovo besedilo v celoti potrjuje, da je bilo onih 12 Bežigrjajcev, ki so brez sledu izginili med pohodom v prvi no i, res »likvidiranih«, to se pravi: umorjenih, in to na izrecno povelje partizanskega vodstva.

Opozarjamo tudi na poro ilo na 2. strani današnje številke.

["Komunisti streljajo otroke in ujete internirane fante" v: Domoljub, 20. 1. 1943 \(let. 56, št. 3\), str. 3](#)

Komunisti streljajo otroke in ujete internirane fante

Lanskega leta na dan sv. Petra in Pavla so komunisti nad Borovnico v vlaku zajeli ve mladih Slovencev, ki so bili na potu v internacijo. O tem smo že obširno pisali. Ve ina izmed njih se je zdaj že sre no vrnila domov. Najve jih je bilo rešenih komunisti nega ujetništva na Velikega šmarna dan. Tisti, ki so se vra ali, pa o usodi nekaterih niso vedeli ni povedati. Zlasti tistih ni bilo nikjer, ki so na komunisti no vprašanje: ali bi radi šli domov – odgovorili, da žele domov. Teh je bilo, kakor so fantje pripovedovali, kakih 15. Govorili so, da so teh 15 komunisti ustrelili. Zdaj pa je prišlo v roke pismo, ki ga je bataljonski štab »Šercerjevega bataljona« poslal poveljstvu I. ete tega bataljona. Zdaj vemo, kaj so komunisti storili s tistimi slovenskimi fanti, ki so na komunisti no vprašanje, ali bi radi šli domov k staršem, odgovorili, da bi radi šli. Drugi fantje, po ogromni ve ini vsi nasprotniki komunizma, so slutili izdajo ter so izmikajo e

odgovarjali, da za bojno službo niso, da pa gredo delat. Teh 12 fantov pa se je izreklo, da gredo domov. Režeži so mislili, da komunisti ni besedi še lahko kaj verjamejo. Pismo, ki nam razgali vso žalostno odpeljanih slovenskih fantov, se glasi:

Komandi I. ete Šercerjevega bataljona – strogo zaupno!

Po ustni naredbi komandanta III. grupe Mir. J. Bra i a morate 12 internirancev, ki smo jih rešili iz ujetniškega vlaka, tekom 24 ur likvidirati (= pomoriti). Likvidacijo izvršite tajno. Strogo pazite na to, da se o tem ne bo ni esar izvedelo in da vam kdo ne pobegne. Za izvršitev te naredbe osebno odgovarjate. Štab I. bataljona »Ljube Šercerja«, Krimski odred. Politkomisar Fric Novak, l. r. 5. julija 1942.

Drugo pismo, ki ga navajamo, pa se glasi:

Štabu bataljona »Ljube Šercerja« KRO.

Danes smo ustrelili... Miro Lampretovo, roj. Rozman, bivajo o v Ljubljani, ter h erko, staro okrog 4 leta. Zaplenili smo pri njej 1113 lir. Smrt fašizmu – svoboda narodu! Kom I. ete bataljona »Ljube Šercerja« dne 5. julija 1942. Komandir Maks, politkomisarja nadomestuje Maks.

Hvalijo se, da so ustrelili mater ter njeno štiri leta staro h erko! To so res zverine! (Nadaljevanje na 4. strani.)

["11 fantov iz Bežigrada in Zelene jame v Iški pomorjenih" v: Domoljub, 28. 4. 1943 \(let. 56, št. 17\), str. 3](#)

11 fantov iz Bežigrada in Zelene jame v Iški pomorjenih

Rakitni an, ki se je rešil, pripoveduje o komunisti nih grozotah – V Iški je bilo v dveh mesecih lanskega leta pomorjenih nad 100 ljudi

Rakitni an, ki je doživljal komunisti ne grozote lanskega leta v Rakitni ter bil od partizanskih rabljev z drugimi vred na smrt obsojen, a bil pravo asno rešen, pripoveduje, kakšno morijo so rde karji uganjali tam v Iški. On je tudi razjasnil usodo tistih 11 fantov iz Bežigrada in Zelene jame v Ljubljani, ki so jih bili lansko leto komunisti na Verdu »osvobodili«, da so jih potem lahko postrelili. Naj sam govori. Njegovo ime lahko pove uredništvo Domoljuba. Naj bi njegove pretresljive besede pretresle tudi srca tistih, ki so do danes še bili zaslepljeni.

Ko so se komunisti prikazali na Rakitni, so izvolili nekak odbor, ki je najprej popisal vso živino, može in fante. Razdelili so tudi posestva ter sebi pripisali najboljše kose.

Prve žrtve padajo!

»Zdaj so za eli ljudstvo strahovati. Po zaslugi predsednika terenskega partizanskega odbora Alojzija Gradišarja so dne 23. majnika leta 1942 odpeljali 32 letnega fanta **Antona Krži a**, p. d. Šmitovega, samo zato, ker so ga terenci ozna ili kot nezanesljivega. Partizansko eskorto je vodil neki Jager, doma iz Radomelj pri Kamniku. Krži a so potem ubili in pahnili v Krimsko jamo. Druga žrtev je bil **Ivan Bezek** iz Rakitne št. 45. Tega fanta so stalno nadlegovali, naj vzame puško in gre z njimi, sicer ga bodo ubili. Fantu je šlo to stalno ustrahovanje in grožnje tako na živce, da se mu je omra il um. Po petmese nem težkem trpljenju je fant umrl.

Ljudje so morali trpeti in garati in držati jezik za zobmi. Ko pa je posest. sin **France Tekavec** iz Zale izrazil mnenje, da partizani ne delajo prav, ko kmetom jemljejo živino, zanjo pa dajejo neke listke (bone), ki jih nobena banka ne vnov uje, ga je partizan Anton Kova , sin gostilni arja v Preserju, takoj pograbil in ga odvlekel v vasico Zakotek. Tam ga je za nekim drevesom dvakrat ustrelil, pa ga ni dobro zadel. Tekavec je stokal in prosil: »Pusti me, zakaj me streljaš? Saj ti nisem ni žalega storil!« Toda partizan Kova je tedaj jezen stopil k njemu, mu z nožem prerezal vrat, potem pa krvave e truplo zavlekel v bližnji potok in ga napol zakopal v mo virje.

Mene primejo

Krasna no je bila 1. julija 1942. Luna se je razkazovala na nebu v vsem bledem sijaju. Ko sem utrujen od poletnega dela zatisnil o i in zadremal, stopita v hišo dva partizana in mi velita, naj se takoj napravim in

odidem z njima v Po itniški dom na kratko zaslišanje. Poziv me je zdramil in me neprijetno pogrel. Obotavljal sem se in jima za el pripovedovati, da pono i ne utegnem in bi šel rajši zjutraj. Toda trdo sta mi odgovorila, da moram z njima takoj. Grozila sta mi s silo. Tako mi ni upiranje ni pomagalo, moral sem se vdati v usodo. V Po itniškem domu sem našel še dva tovariša in sotrpina. Vse tri so nas pahnili v klet, zaklenili vrata in postavili prednjo stražo.

Ko se je za elo daniti, so zjutraj ob štirih odprli vrata in dejali, da se moramo umakniti vsi skupaj v bližnji gozd, ker bodo danes najbrž prišli vojaki. Zaradi tega so nas odvedli v bližnji gozdi ek na koncu vasi. Stražili so nas trije partizani. Srce se mi je trgalo, ko sem od doma e hiše zaslišal jok in stok svojcev, katere je partizan Jože, doma iz Kamnika pri Preserju, razganjal s puško in kri al: »Kaj vpijete in razburjate ljudi, ako so ga odpeljali. Magari letite na Brezje, vse skupaj vam ne bo ni pomagalo!« Iz gozdi ka so nas odvedli na Ustje, kjer je bil štab bataljona »Ljube Šercerja«. Komandant je bil Luka Suhadolc, delavec iz Verda pri Vrhniki, politkomisar pa Fric Novak, trgovski potnik. Ta dva sta nas za ela zasliševati. Prvi sem bil na vrsti jaz. Povedala sta mi, da imajo podatke o meni, da imam dalje zakopan bencin in orožje in da zbiram belo gardo itd. Po kosilu so nas odpeljali v Iško. Tu je bilo taboriš e za politi ne osumljence. Šef taboriš a je bil Šuštarjev Tone, kme ki sin iz Bezuljaka pri Begunjah, njegov brat Vanek pa komandant ete v Iški.

11 fantov iz Bežigrada in Zelene jame prosi, naj jih puste domov

Isti dan so po Iški pripeljali tudi 13 mladih Ljubljan anov in dve starejši mladenki iz Cerknice. Tiste Ljubljan ane so pobrali iz vlaka na Verdu, mladenki pa zvalili v Begunje pod pretvezo, da bosta lahko govorili s svojim svakom, ki so ga imeli partizani ujetega. Tako so ujeli tudi ti dve. Vsi skupaj smo bili nastanjeni v vili »Mita«, last profesorja Si a iz Ljubljane. V nasprotni vili »Majda« pa so bili nastanjeni še drugi interniranci, kakor: štiri dekleta iz Sv. Vida, obtožene kot belogardistke, žena in brat župana iz Tomišlja in bera ica »Lahovka« iz Cerknice.

Življenje v taboriš u je bilo mu no, saj smo neprestano nihali med življenjem in smrtjo. Vsaka najmanjša zabava je bila prepovedana, pa pa so partizani s svojimi »cvetkami« ob igranju harmonike rajali in uganjali vse mogo e in nemogo e grde re i. To se je vleklo po navadi v pozno no .

Dne 6. julija so vseh 11 postrelili

6. julija ob jutranji zori so odvedli iz taboriš a vseh 11 fantov, z njimi pa tudi enega, ki se je bil sprva javil med partizane, toda sprejeli ga niso, ker se jim je zdel nezanesljiv. Odvedli so jih iz Iške skozi Rakitno, da bi s to vijugasto potjo zbrisali sled za njimi. Peljali so jih med Krimom in vasico Planinca pri Preserju, tam po vrsti postrelili in zmetali v brezdno. Od teh žrtev se spominjam še slede ih imen: **Oblat**, sin trgovca iz Ljubljane, dva brata **Hmelak**, sina trgovca iz Ljubljane, **Janez Por**, sin peka iz Ljubljane (Zelena jama), **Petkovšek**, študent iz Borovnice, in **J. Petek**, študent iz Logatca. Štiri dekleta iz Sv. Vida, ki so morala partizanom prati perilo, so pozneje pripovedovala, da so dva dni kasneje (všteto od usmrtitve) prale perilo in obleke teh žrtev, ki so bile vse krvave in na prsih prestreljene. Torej so partizani žrtve do nagega slekli.

Vseh žrtev samo v Iški do julija že nad 100!

Nekaj dni za tem so ustrelili tisti **dve mladenki** iz Cerknice in tudi bera ico »**Lahovko**«. V Iški so partizani kar tekmovali, kdo jih bo ve postrelil. Meseca maja so namre že postrelili **90 ciganov**, ki so jih privlekli z Dolenjskega. Pri morilskem delu se je najbolj odlikoval Petelin kov Janez iz Iške vasi, ki je dobil tudi partizansko pohvalo kot dober strelec in odli en partizan.

Ne da se popisati, s kakšnim strahom in brezumjem smo akali trenutka, ko bo zlo inska roka segla tudi po nas in naših življenjih. Toda božja Previdnost je hotela, da smo se izmuznili iz smrtnega prijema prej, preden so nam partizani mogli zaviti vratove. Ko sem se vrnil domov, so mi povedali, da je bilo še drugih dvajset Raki anov obsojenih na smrt, toda preden so prišli pod puške, so Rakitno zasedli vojaki in prepre ili nadaljno moritev.«

[rne bukve, o delu komunisti ne osvobodilne fronte proti slovenskemu narodu, Ljubljana 1944, str. 69, 73, 117](#)

(...) Prav tako je bilo na Notranjskem, zlasti na Krimu, Krvavi pe i in Robu. Samo v znano Krimsko jamo so zmetali spomladi 1942 okrog 300 umorjenih ljudi. Tu sta morila med drugimi komunist Stenko Knap

iz Ljubljane, ki je bil v dobi italijanskega razpada komandant Toplic, in Daki - Stanko Semi , zdaj komandant »brigade«. (...)

(...) Podobni primeri so se dogajali tudi v Gorjancih in v »Krimskem odredu«, kjer je bilo zelo veliko likvidacij v lastnih vrstah. Tako so npr. likvidirali štiri komunistke in več komunistov. Te ženske so komunisti ni komisarji in komandanti najprej moralno uničili, potem so se jih hoteli iznebiti. Ženske so se za te vrste ljudi z navadnimi komunisti in za kazni so vse postrelili s tistimi vred, ki so z njimi imeli opravka... (...)

(...) Pred letom in pol smo zvedeli za Krimsko Jamo. Mislili smo, da bo eno rdeče morišče dovolj. To se ni zgodilo, zato moramo danes spoznavati pošastno resnico o Mozlju, o Graricah, o Jelenovem žlebu, o Markovcu in kdo ve o kolikih moriščih še... Vsa ta morišča in vsi grobovi kličejo na pomoč pravico vsega sveta in kličejo naš evanĝelja nad klavci lastnega naroda ter nad vsemi, neposrednimi in posrednimi krivci rdečih morij v znamenju Osvobodilne fronte.(...)

[»Drugi obisk v Krimski jami, grobu živih in mrtvih žrtev OF na Notranjskem« v: Slovenski dom, 7. 4. 1945 \(št. 14\), str. 13](#)

Drugi obisk v Krimski jami, grobu živih in mrtvih žrtev OF na Notranjskem

Domobranci iz Notranjih Goric so pred štirinajstimi dnevi pod vodstvom nadporočnika Bajca obiskali Krimsko jamo, kraj, ob katerem se zgroze vsi Meniševci, Bloani, Raki in Vidovci, ki so v najhujših okoliščinah komunistične strahovlade leta 1942 dan za dan, noč za noč jo trepetali, da jih rdeči krvniki odpeljejo v taborišča in nato v grob živih in mrtvih – v Krimsko jamo.

V času, ko spet odkopavamo po slovenski zemlji – zadnje tedne na Gorenjskem, Primorskem in Štajerskem – nove, doslej še neznane grobove komunističnih žrtev, so domobranci pohiteli na ta kraj in v neizpodbiten dokaz rdečih grozodejstev prinesli iz tega množičnega grobišča kosti, lobanje in druge ostanke tistih nesrečnikov, ki tu trohne čakajo svojega in narodovega vstajenja.

Dogodek bi skoraj šel mimo slovenske javnosti. Domobranci so obiskali ta kraj, da počaste in izkažejo pravico tistim preprostim fantom in dekletom z Notranjskega, ki so prvi obsodili OF in morali zato v smrt; da najdejo tiste, ki se kljub grožnjam niso ustrašili smrti in darovali za resnico življenja, ko so jih krvniki žive sunili v krimski prepad med mrliče in nanje nametali hlodov.

Spustili so se v ta strašni grob in fotografirali kup lobanj in kosti ter ob njih zdaj, ko naš narod bije zadnji boj s komunističnim sovragom, v spominu na tisoč žrtev obnovili trdni sklep: »Na vse načine in za vsako ceno boj proti komunizmu do popolnega uničenja!«

Naš list, ki že od začetka vsa leta komunističnega divjanja na Slovenskem dosledno vodi protikomunistični boj, je o prvem obisku begunjskih legionarjev v Krimski jami že 9. septembra 1942 obširno poročal. To poročilo je kakor strela z jasnega udarilo po komunističnem vodstvu in po vseh tistih, ki so v najusodnejših trenutkih našega naroda molčali in celo soglašali s komunističnimi zločini. Trda je bila beseda, ki smo jo ob prvih strahotnih odkritjih iz Krimske jame vrgli v obraz »filozofom, izgubljenim, zmešanim, razoranim, kulturnim in političnim malikom in celo od naroda s slavo obojevanim in z ugledom poplaničnim velmožem s slovesom o akov in prerokov«. (Glej »Slov. dom« od 26. sept. 1942.) In prav tako je danes potrebno, da znova pišemo o Krimski jami, Jelendolu, Mozlju, Markovcu in množičnih grobovih na Primorskem, Gorenjskem in Štajerskem ter opozarjamo, da je komunizem vedno isti in bo ostal vedno prvi sovražnik slovenskega naroda.

Domobranec, ki je bil prejšnji teden v Krimski jami, pripoveduje:

»Zgodaj smo odšli. Danilo se je in prvi sončni žarki so blesteli skozi jelke, ko smo stopali po strmi gozdni poti nad Brezovico mimo globeli in skal, pokritih z mahom in grmičjem, proti Krimski jami.

Domobranec iz Rakitne, ki pozna tu vsako ped in vsako gozdno pot, je obujal spomine na dni, ko so se fantje iz tega kraja skrivali pred rdečimi morilci. Po teh gozdnih poteh je romalo v grob živih in mrtvih na stotine ljudi, ki so bili proti OF, ker pa niso odobraval postopanja po gozdu, ropanja in nepotrebne, nekoristne izzivanja, ki je prineslo vse preveč krvave in hude represalije.

Danes pot tod ni več nevarna, vendar se je ljudje radi izogibajo kot kraja groze in smrti. Tod smo hodili to jutro mi.

Ob osmih smo že bili na senožeti, ki se kakor v presekanem piramidi ločijo od strmega poboja. Sonce je že toplo božalo, kakor da bi rado razsvetlilo in razjasnilo vse, kar se je v okoliščinah dogajalo na tem lepem koščku naše skrite zemlje – daleč od življenja.«

V globeli nam je domobranec-domačin pokazal kraj, kjer so paševali politkomisar Fric Novak in njegovi

zloinci z vlačugami, potem pa smo že hiteli dalje ob poti, ki drži proti Rakitni.

Kakih dvajset metrov od nje smo našli Krimsko jamo.

Vso pot smo bili živahni in nas nam je hitro minevalo; tu pa so se nam zdeli trenutki ure; tako prevzame loveka bližina groba v katerem poivava okrog 400 ljudi.

Steza vodi ez parobek. Skoraj vsak šum slišiš na tem groznem, pa svetem kraju.

Nehote sem se spomnil poročila o prvem obisku v Krimski jami v »Slov. domu«. V mislih so mi hitele pred oči slike, ki jih je vaš urednik podal že leta 1942 in vzbujalo se mi je isto vprašanje kakor tedaj njemu:

»Katero nogo so v smrtnem strahu gladile to stezo? Zakaj so morale na to stezo?«

S seboj smo prinesli okrog sto metrov vrvi. Vrvi smo privezali na prvo drevo. Fantje so bili že pripravljeni. Šest jih je držalo vrv, po kateri so se spustili domobranec Cimperman France iz Topola s svetilko, fotograf v. narednik Pavlov i Ivan, asnikar iz Ljubljane in trije notranje-goriški domobranci. Brezno je na parobku, podolgovato in kakih deset metrov nekoliko visi, potem pa se spusti naravnost v globino. Dobro oko že z vrha opazi v tej globini med vejevjem kosti in ostanke obleke.

Spuš ali smo se sila previdno. Nekaj minut smo viseli na vrvi, dokler noge niso zadele ob prvo vejevje in trhel les, ki so ga zloinci zmetali na žive in na pol žive žrtve, da se ne bi rešile iz brezna.

To je res pravo »brezno rde e svobode«, kakor je napisal vaš list leta 1942. e ne bi vedeli, da tu poivajo naši muenci, od katerih so mnogi živi umirali v tem strašnem grobu, ne bi vzdržali. Vse preresnien je bil vaš opis o notranjosti groba in ob utkih v njem, ki jih lovek težko tako pove, etudi vse to sam doživi. To ostane v duši in daje novo mo i, da bi lovek vztrajal na protikomunisti ni poti do poslednjega diha. Še vse hujše je moralo biti pred dvema in pol letoma, ko so legionarji prvi obiskali ta kraj in se spustili v grob.

Vse presvetla se nam je zdela naša lu , tako so njeni žarki rezali v temo in kamen. Še trdneje smo se oprijeli vrvi. Prvi so že stopili na debla. Fotograf je hitel z delom. Njegova umetna lu je sikala v kupe okostij in lobanj, med katerimi smo videli ženske evlje in ostanke obleke. Dvajset minut smo se zamudili v tem strašnem grobu, ki je globok 30 do 40 metrov. Neprijeten hlad nas je objemal, ko smo prebili zadnje trenutke v grobu stoterih junakov. Naše noge niso smele nikamor trdno stopiti, ker so takoj zaškripale pod njimi kosti. Le trhli les nam je služil za oporo, zlasti fotografu, da je lahko posnel nekaj slik. Iz groba smo prinesli za dokaz dve lobanji, ženske in koške obleke. Ve nismo mogli, to bo prihranjeno za tedaj, ko bomo vse ostanke dvignili iz jame in jih pokopali. Po kon anem delu smo se še nekaj trenutkov zamudili na tem kraju ter z molitvijo in molkom po astili krimske žrtve.«

Tako je pripovedoval domobranec o drugem obisku v Krimski jami. Zaključil je: »Prav je, da napišete tudi o tem nekaj vrstic. Posebno sedaj je spet prav, da kakor leta 1942 znova odlo no opozorite na ase Krimskih jam, Jelendola, Mozlja itd. Prav je, da znova in znova pribijate, da je za naš ubogi slovenski narod edina rešilna pot – pot brez slehernih kompromisov – boj proti komunizmu do konca, boj proti vsem mle nežem in tistim, ki s svojimi politinimi ra uni kakorkoli pripravljajo, da bi naši ljudje še kdaj umirali v kraških brezni in temnih gozdovih. V opomin vsem tem še enkrat lahko napišete kakor l. 1942: »Tisti, ki ste krivi – hrestajo e kosti v Krimski jami vas obtožujejo!«

[»Obisk v Krimski jami« v: Slovensko domobranstvo, 25. 4. 1945 \(št. 17\)](#)

Obisk v Krimski jami

O strahotni Krimski jami, ki je množičen grob naših rojakov, žrtev rde ih rabljev, sem slišal že zdavnaj prej. V glavnem sem si to nesre no mesto predstavljal tako kot je: globoko, kraško brezno s strmimi in vlažnimi stenami, ki se na dnu potem širijo. Krimska jama pa je globoka približno 25 m in se na dnu razširi samo v eno smer, tako da je podobna veliki skalnati razpoki.

Dne 23. marca v najzgodnejših jutranjih urah smo izstopili pred borovniškim mostom skupno z notranjegoriškimi domobranci. Bila je še no , ko smo korakali pod visokimi oboki starega železniškega viadukta tiho in enakomerno. Le poveljnikov ov jak Pino, ki je neko služil cesarsko – savojsko vojsko, dokler ga ni vzel k sebi etni poveljnik, bivši astnik iz vaških straž, se je razposajeno podil po svežem mrzlem zraku prihajajo ega spomladanskega jutra.

Ko so pogasnile že po ve ini vse zvezde na nebu, se nam je na križpotju pridružilo še nekaj domobrancev iz sosednje postojanke, ki so prav tako bili namenjeni z nami. Šli smo v smeri juga. Ko smo prešli ravnico med grmi evjem in potokom, smo se vzpeli strmo navkreber. Po dveinpolurni hoji smo bili na mestu. Jama leži nekaj deset metrov vstran od gozdne poti in je obdana s smre jem in bukovjem. Ob jamskem

žrelu smo se oprijemali debelih in močnih vej na grmovju, da smo lahko gledali v globino. Iz nje so se blešale bele kosti, izza vejevja in tanjših debel, ki so jih rdeči zloinci nametali na trupla nesrečnih žrtev, da bi prikrili svoj gnusen zločin.

Ker sem imel že izkušnje iz strahotnih jelendolskih grobišč, sem se prav rad odzval astnikovemu povabilu, ko je odpiral nahrbtnik in odpasal utaro, da se z malico okrepimo. Bil sem pripravljen še na hujše prizore, kakršni zahtevajo, da se lovek tudi telesno pripravi nanje. V Jelendolu sem se z lastnim nadziranjem preizkusil, koliko lahko prenesem; moram ugotoviti, da se z mojim duhom premagajo najhujši trenutki. Tukaj nisem prišlo akoval tako strahotnih prizorov in z po razkrajajo jih telesih nasičenega zraka, ker so mi očitvidci pripovedovali predčasom, da so trupla že skoraj zgnila.

Domobranci so privezovali k drevesom dolge vrvi, drugi so pripravljali karbidovko, naš fotograf, viš. narednik Pavlovič, se je ukvarjal s fotoaparatom, poročnik Beranek pa je že skiciral žrelo jame. Oblekel sem suknjič iz šotorskega krila, si popravil šajka in čakal na trenutek, ko bo prvi domobranec javil, da je na dnu, ter odvezal vrv. Ko se je to zgodilo, so me privezali čez prsi, v roke pa sem prijel še drugo vzporedno vrv. Prst in kamenje se je kotalilo pred menoj in za menoj, da so mi padali tudi debelejši kamni po ramenih in po glavi, ko so me spuščali čez previs, ki je kot nalašč za to, da ti posname kožo s prstov, če nisi pri tem previden. Ko sem prispel na dno in se odvezoval, je moj predhodnik že dvigal tramovje in svetil s karbidovko med vlažnimi stenami. Šele sedaj sem videl, kako težavno je tukaj delo. Jama je ozka in globoka, na skeletih pa leži grmada vejevja in drugega lesa. Zrak je čist in niti najmanjšega sledu ni o razkrajajo jih se telesih. Vse je že gola kost. Mirno, kakor da opravljam običajen posel, sem dvigal lobanje in kosti ter jih zlagal na skupno mesto. — Kadar doživlja lovek velike in tragične dogodke, otopi ali pa gre mimo njih kot da se ni zgodilo nič posebnega. V tem vidim skrb božje previdnosti, ki je prizanesla slabotnemu loveškemu srcu ter mu pomagala tako, da ga v takih trenutkih nekako omrtvi, sicer ne bi moglo prenesti vsega težkega bremena. — Prvi v življenju imam v rokah loveško lobanjo iz groba in prav mirno ogledujem vdrtne kosti na njej, ki so se poškodovale bodisi pri padcu ali pri mučenju. Druga lobanja, ki jo imam v roki, ima ob sencih pravilno okroglo luknjo. Na drugi strani je luknja večja; je popolnoma razvidna, kako je šla krogla noter in ven. Resda sem bil tokrat že drugi pri takem težkem poslu in da mi je zaradi tega lažje prenašati, toda tudi če odbijemo to dejstvo, moramo ugotoviti, da bi vsakdo lažje prenesel Krimsko jamo kot pa pogled na gnijoa trupla v Jelendolu. Eno je, kar loveka presune, da zatrepeta. Gre namreč za to, kako surov, živinski in strahoten je način, s katerim so spravljali rdečirablji s sveta nedolžne Slovence na tem nesrečnem kraju. Zamišljam si žrtev, ki so jo pripeljali ob rob prepada ter jo sunili s puškinim kopitom v rno globino. Koliko jih je živelo s polomljenimi udmi še več dni in prišlo akovalo brez nade na rešitev smrt. V tem je Krimska jama neprimerno groznejša kot pa Jelendol.

Za nami prihajajo še drugi domobranci. Tišimo se k stenam in si pokrivamo glave z rokami, da se obvarujemo pred padajočim kamenjem.

Nekje smo izvlekli rjave ženske evlje, po katerih bi sorodniki prav gotovo lahko spoznali svojo pokojnico.

Ko je poslednji nas prišel iz jame, stopimo vsi okoli njenega žrela in z enominutnim molkom postavimo spomin teh, ki ležijo v tej globini in svarijo svoje rojake, da ne bi kdaj koli pozneje več našli s svoje narodne poti na stranpota, kot je protinarodni komunizem s svojimi hlapci, zbranimi v lažni osvobodilni fronti.

Ljenko Urban i .

[Ameriška domovina, 26. 6. 1946 \(let. 48, št. 125\), str. 3](#)

Grozovita dejanja partizanov v Begunjah in po okoliških vaseh

(Poročilo o iverdec - (Nadaljevanje)

V Dobcu je pogorelo pri Breških gospodarsko poslopje. V Topolu so požgali pri Anžku, pri Bonau. Takrat je bil ubit Opekovi Ivan in Markov, oba iz Topola. V Selški so požgali pri Obrezovih. Ob tej priliki so ubili v Bezuljaku Kušlanova dva: ometa in sina. Vse te družine so veljale za najbolj poštene in kršanske.

Malo pred tem dogodkom so fantje našli znano Krimsko jamo in po komisiji ugotovili, da je bilo v njej 7 metrov na debelo mrljev, katere so partizani kot svoje žrtve zmetali v jamo. Med okostnjaki so našli

fantje tudi 5 deklet iz begunjske fare: dve sestri Juvan i , dve sestri Obreza (Lukove) in Jakopovo iz Kožljeka. Za vse druge se ni moglo ugotoviti, od kje so. Domnevajo pa, da jih je ve iz Cerknice in okolice in iz Ljubljane in ostale Notranjske. Grozote, ki so se dogajale v okolici Krimske jame, se ne dajo niti ne povedati, še manj pa napisati. Pastirji, ki so pasli v okolici, so ve krat slišali vpitje in streljanje, ki je prihajalo z Krimske jame. Tudi po gozdovih Notranjske je še mnogo grobov, v katerih po ivajo mu enci in junaki slovenske zemlje, ki so padli za vero svojih o etov.
(...)

Edvard Kocbek, Tovarišija [1], Dnevniški zapiski od 17. maja 1942 do 1. maja 1943, Obzorja, Maribor 1967, str. 283, 298

23. december (1942)

(...)

Med pošto sem dobil pretresljivo pismo. Piše mi prijatelj, ki so mu naši likvidirali svaka. Bil je med rešenci z vlaka pri Verdu. Fant je bil plavogardisti no nadihnjen in ni hotel vstopiti niti v partizansko enoto niti v delavski bataljon. Ne vem, kako je kon al. Predstavljam si le okoliš ine, ki so prav pospešile njegovo tragi no smrt. Vsakdo med nami bi rad ohranil sleherno življenje, toda zgodovina teh krutih dni gre neusmiljeno preko osamelih in zablodelih vrednosti. Pisma nisem mogel prebrati do konca. Umolknil sem, zadel nahrbtnik na rame in odšel za tovariši potoglavo v no . Dobro vem, kaj naj odgovorim na pismo, ne vem pa, ali so za to sploh besede.

(...)

15. januar (1943)

(...)

Šele danes odgovarjam prijatelju, ki so mu likvidirali svaka. Pozval sem njega in njegovo žalostno ženo, da ne zaostaneta za nami v nevarni samoti. »Naša bole ina ni ve osebna, postala je skupna. Zato vajino trpljenje ne sme priti v nasprotje z zvestobo, ki diha iz vajinega pisma. Ne smeta se izolirati. Bodita mo na in spregovorita med seboj besedo o dolžnosti, ki je najve ja med današnjimi dolžnostmi, biti zvest narodu in njegovemu odlo ujo emu loveku. Zato se ne smeta umakniti v samoto, kajti pomo živemu je ve od pietete do mrtvega. Posebno še, ker mrtvi vedo, kaj je resnica. Mrtvega brata bosta po astila le s tistim smislom njegove smrti, ki pomeni odkup za vse, kar se bo razodelo nam in našim otrokom.«

(...)

Janez Klemenc, Rakitna skozi as, samozaložba, Rakitna 1991, str. 123

(...)

Pozneje se je v Rakitni pojavil vod Ljubljanske brigade, ki je štel okoli 15 mož, njihov vodja pa je bil zloglasni Jože Jager, doma nekje iz Štajerske. Imel je sedem pomaga ev. Bil je krvolok in užival je v trpljenju drugih. Brez vzroka se je znašal nad ljudmi, jih pretepal in mu il, med njimi vohunil in zasliševal. Nekaj doma inov je Jože Jager tudi lastnoro no ubil in vrgel v Krimsko jamo. Ubijal in kradel je ljudem živino tudi v sosednjih vaseh okoli Sv. Vida. Naletel je celo na odpor v lastnih vrstah in njegovi ljudje so ga kmalu tudi ubili nekje pri Krvavi pe i.

(...)

Tribuna, 26. 3. 1990 (št. 5), str. 3

KOMUNISTI NA ZVERINSTVA

(...)

16. marca letos sem bil ob REPI NIKOVEM BREZNU na južnem pobo ju Mokrca, kilometer severno nad vasjo Krvava Pe . V globini je vse polno okostnjakov - delo Šercerjeve brigade, konkretno Dakijeve narodnoosvobodilne partizanske vojske. Doma in pove, da je imel takrat partizan na robu brezna mizo, za katero je dajal »obsodbe«. Žrtve so morale stati na deblu, ki je bilo vrženo ez odprtino brezna. Ko je partizan »odsodil«, so jih osvoboditelji slovenskega naroda pahnili v rno globino brezna.

Še isti dan sem bil ob KRIMSKI JAMI visoko nad Borovniško dolino. V njo je ista Šercerjeva spomladi in poleti 1942 metala goloroke in povsem nedolžne moške in ženske, ki so jih pobirali po vaseh proti Bloški planoti. Tam je moril legendarni FRIC NOVAK.

Nekdo je pred kratkim že na gozdni cesti zabil na drevo dva kažipotata »Krimski Jama.« Ob Krimski jami so svojci prav tako pred kratkim pribili na bližnjo bukev močan lesen križ. Iz povsem pohojene okolice pa se vidi, da je Krimski Jama postala romarski kraj, Jama je globoka »le« 20 do 30 metrov, v njej pa so še danes (16. marca 1990) vidne loveške kosti partizanskih žrtev.

(...)

Vilko Mavsar ml.

[Tribuna, 2. 7. 1990 \(št. 11\), str. 10, 11](#)

Maligna agresija: nekrofilija

(...)

V isti številki Tribune omenja moške in ženske, pobrane po vaseh proti Bloški planoti in pomorjene ob Krimski jami. Nelogičnost trditve se pokaže v pogovoru s prebivalci teh vasi, ki se masovnih pobiranj ne spominjajo.

S tem tekstom nikakor ne zanikam zasluge I. Žajdele pri osvetljevanju neodkrite strani naše preteklosti. Namen članka je predvsem osvetliti njegov in dela, ki ne samo da ni objektivni, temveč je prežet s sovraštvom do vsega, kar je komunistično, partizansko. Vsekakor je res, da je potrebno osvetliti problem povojnih izvenpravnih pobojev, vendar se MORA to opraviti na dostojanstven, predvsem na do skrajne mogoče stopnje objektivni način. Tega pa, kot je upam razvidno iz teksta, Ivo Žajdela ni zmožen. Peter Žnidaršič

Lahkotnost prepisovanja

(...)

Največje sprenevedanje pa si mladi Žnidaršič privošči in prav na koncu, ko mi (spet) očitava navajanje nekakšnih (po njegovem seveda!) »nelogičnosti« ob opisovanju **Krimski Jame**. Očitava mi, da sem navajal nekakšno »masovna pobiranja« ljudi po vaseh, ki so jih nato likvidirali v Krimski jami.

Prav neumno se mi zdi ob takšni tragiki, ko je vse, kar Krimski Jama pomeni, prepirati se z nekom, ki nima o tem, najprej, blage veze, nato pa je še skrajno posplošeno kritizerski do mojega pisanja. Vendar, da ne bo kdo mislil, da mi Žnidaršič upravičeno nekaj očitava, naj zapišem, da nikjer nisem v zvezi s Krimski jami omenjal nobenih »masovnih pobiranj«. Šlo je za posamezna pobiranja po vaseh proti Bloški planoti, po enega do nekaj ljudi, ki so jih nato likvidirali. Število se je v nekaj mesecih strahotno (a mi bo spet očitaval pretiravanje?) namnožilo.

O Krimski jami se bo seveda še precej pisalo, saj gre za fantastične zločine. Če si lahko privošči vrednotenje zločinov, kar ni niti malo prijetno po etje, potem naj jasno in glasno zapišem, da se Urh in Kozlerjeva gošča lahko skrivata za Krimski jami, to pa zato, ker so partizani (kateri, bo potrebno šele ugotoviti) polnili Krimski jami **spomladi 1942** in je zato Krimski Jama (in še mnoge druge iz leta **1942!!!**) **vzrok** za vse tiste zločine, ki jih je precej kasneje povzročila druga stran. Pri tem pa sem spet pri vzročni posledici njih povezavah ter pri letu 1941/42...

(...)

Ivo Žajdela

[Ivo Žajdela, "KRIMSKA JAMA" v: Demokracija, 18. september 1990.](#)

Krimski Jama leži okoli sto metrov od strmega roba, ki se dviga visoko nad konec borovniške doline. Obdajajo jo obsežni gozdovi, na severovzhodu proti Rakitni in na jugu proti Begunjam pri Cerknici.

O Krimski jami se še danes, po 48 letih, ne ve veliko. Znano je le to, da so tam od pomladi pa tja do italijanske ofenzive poleti 1942 izginjali preprosti kmeti in ljudje

iz bližnje in daljne okolice. Ko sem zbiral podatke, sem le s težavo prišel do nekaj imen. Ena izmed žrtev Krimske jame je na primer Ivanka Purkat iz Otav. Njo sem imenoval zato, ker je nasploh v Krimski jami konalo mnogo žensk. V tej jami so partizani pokončili ali tudi 13 »rešenih« Ljubljančanov iz italijanskega vlaka, zaustavljenega na Verdu 28. junija 1942. Večino dela ob Krimski jami je opravil 2. partizanski bataljon Ljube Šercerja.

V rminih bukvah preberemo (str. 69), da so spomladi 1942 v Krimsko jamo zmetali okrog 300 umorjenih ljudi in da sta tam med drugim morila komunist Stanko Knap iz Ljubljane in Stane Semič - Daki s svojo »letečo patroljo«. Mnogi pa v zvezi s Krimsko jamo omenjajo še "narodnega heroja" Toneta Vidmarja ter zloglasnega in skrivnostnega Frica Novaka.

Če se polistamo po komunistični literaturi, potem o Krimski jami ne bomo zvedeli ničesar, prav tako ne o poletju 2. bataljona Ljube Šercerja.

V knjigi **V znamenju osvobodilne fronte** (1943) pa lahko preberemo: "*Od pozne jeseni 1941 do poletja 1942 so partizani nasilno odpeljali z domov nešteto ljudi iz vse dežele. Njihova usoda je bila neznana. Vedelo se je samo, da so izginili. Prav tako je bila neznana usoda neštetihih tistih, ki so jih propagandne pretveze osvobodilne fronte o narodnem značaju tega gibanja spravile v gozd. Izginili so... Tudi so izginili premnogi, ki se jim je zloinstvo Osvobodilne fronte uprlo in so postali v partizanskih edinicah 'nezanesljivi'. Kam so izginili?*"

"Še je prostor v Krimski jami"

Poletje 1942, ki je prineslo odgovore na vsa vprašanja glede Osvobodilne fronte, njenega dela in namena, je razgrnilo tudi to pošastno uganko."

Devetega septembra 1942 je vaška straža iz Begunj in okoliških vasi prvič prišla do Krimske jame, v gozdovih med vasjo Kožljek in Rakitno.

O ividec je takrat povedal naslednje: - "Še je prostor v Krimski jami! ta grožnja mi je kakor udarec s kladivom ostala v spominu od vsega, s čimer so me partizanski komisarji mučili ali pri zaslišanju tri ure. Še je prostor v Krimski jami! je bila grožnja, ki so jo ponavljali pri vsakem mojem odgovoru tam pod smrekami v globeli Zale. Ko so prejšnji večer postavili strojnice okoli hiše, ko so me vsa noč gonili po gozdovih in gmajnah, ko me je vsake toliko dregnila v hrbet cev partizanske puške, ko se je politkomisar zagrizenega obraza in redkih besed pred mojim nosom igral z revolverjem - zmeraj sem se z grozo spominjal samo Krimske jame. In z grozo so se je spominjali slednje noči pozimi in spomladi po vseh vaseh od Pokojišča do Begunj, od Sv. Vida do Blok, od Otav do Rakitne in Borovnice in Iga. Vsako noč je požrla koga iz naših krajev. Ljudje so si šepetali - samo šepetali, kajti terenski odbor in 'Obveščevalna služba' OF sta bila noč in dan na delu - da partizani svoje obsojence živijo mečejo vanjo. Vsako noč se iz nje razlega tuljenje, kakor da poginjajo v njej volkovi, so pravili. Kakšni volkovi - bili so fantje iz hribovskih vasi, ki niso marali v rdečo svobodo, bili so 'nezanesljivi' izmed partizanov samih, bilo je morda tistih osemdeset partizanov članov Sokola, ki so jih pobili kot morebitno belo gardo, bila so dekleta iz Begunj, bile ženske iz Cerknice, ki so jih zvalili, češ da bodo videle odpeljanega moža. Kdo ve, kdo ve! Kdo ve, kdaj bomo kdaj vedeli! Krimska jama je za nas postala znamenje komunizma, znamenje Antikrista, o katerem vedo povedati stari ljudje še danes.

Trideset barak, ali nekaj barakam podobnega, razmetanih med skalami in starimi jelkami, v zaprti, skriti globeli - to je sloviti krimski lager, sedež 2. partizanskega bataljona Ljubo Šercer. Bataljona ni več v taboru, izginil je in se razkropil, ko se je približala prva senca nevarnosti in prva možnost pravega boja. Moral je bežati v pravi naglici, saj je v taboru ostalo nedotaknjeno vse: zaloge orožja, živež, arhivi, telefoni, pisalni stroji in zaboji s pravimi legitimacijami in pravimi izkaznicami živih, pobitih in v Krimski jami 'likvidiranih' partizanov.

Tu so radijski aparati, pokradeni v Begunjah in drugod, blizu 80 koles, še novih, naropanih, baterije za radio, zaboj oblek - oblek tistih, ki so jih gole poslali v Krimsko jamo!

A najzanimivejše je, ko lovek dobi v roke lastno aretacijsko povelje: "Komanda itd. ... Patrola, sestojte iz partizanov teh in teh, ima nalogo aretirati in pripeljati v lager belogardista tega in tega. Povelje velja od dneva tega in tega, te in te ure. Politkomisar Fric Novak."

Ker mora vsak urejen lager imeti svoje morišče, ga je imel tudi krimski. Iz tabora drži do njega shojena, gladka steza. Deset minut je daleč do tja, in ko je lovek na tistem mestu, skoraj ničesar ne opazi. Steza izgine čez parobek, za katerim leži nametano smreke in posekano mlado drevje. Šele pri pozornejšem

ogledu vidiš po jelkah naokoli na gosto luknje od krogel, po lubju so zmršeni ženski lasje, tu pa tam rjava pega, ki bi ji na pogled ne prisodil, da je od loveške krvi. Katere noge so v smrtnem strahu gladile to stezo? Koliko jih je bilo? Zakaj so morale na to stezo? Eden, deset, sto, kdo ve koliko? Roke, ki odmetavajo veje iznad brezna malce drhte. Smrt nedolžnih je blizu, nekje tam spodaj v temi.

Brezno rde e svobode

Brž je privezana vrv ob smreko, ki je vsa razpraskana od krogel. Še druga vrv za varnost. Elektri no svetilko v roko, križ ez obraz in za ne se pot živega tja, kamor je šlo do sedaj toliko mrtvih.

Globoko je brezno, vedno gostejša je tema, vedno bolj je hladno. Težko je šteti metre v globino. Do dna jih je trideset, e je brezno prazno. Pri dvajsetih metrih nekaj vejevja, skozi katerega se je treba prebiti, po teh metrih noga zadene ob kol, za njim ob drugega, tretjega. Sami koli, ko se ho e opreti nanje, trhlo zahreš ijo.

Nazadnje se noge ustavijo na ne em ne prav trdnem, roka drhte e prižge lu in še tisti trenutek je loveku žal, da se je posvetilo. Tisto, kar je hreš alo, niso bili koli, temve loveške noge. Cel gozd jih je okrog in okrog. Same izsušene, uboge, brezimne, kvišku štrle e loveške noge.

'Brezno rde e svobode!' šine misel skozi razburjene možgane. Sedem metrov na debelo je tu trupel.

Prostor se tu razteza v širino štiri metre, v dolžino kakih sedem, koliko je trupel - naj ra unajo tisti, ki so govorili, da žrtve morajo biti, in tisti, ki so Slovence osvobajali s tem, da so jih pobijali.

Vsa trupla so gola, samo v sodnji obleki ali še to ne. Lu zadene nekam v kot. Tam na pol sloni na pol leži velikan. Obraz mu je spa en, da ga ni mo prepoznati. Ni mogo e, da bi padel tako, kakor zdaj sedi. Na pol mrtev se je po padcu ovedel, tipal okoli sebe, za el blazneti, ko je okrog in okrog util sama trupla, kosti in smrt.

Od zgoraj pride zapoved, da je treba katero izmed trupel privezati in ga poslati gor. Tu prav na vrhu je ženska še v nogavicah, s pasom, elastikami in nekaj cunjami. Mlada, najbrž ena izmed umorjenih deklet iz Begunj. Toda izmu eno telo ne premore dolge poti. Na dan iz groba privle emo le noge, s katerih vzamejo žive roke nekaj blaga, da bi ga morda prepoznali starši..."

23. marca 1944 so se v Krimsko jamo spustili domobranci iz Notranjih gor in Borovnice. V reviji »Slovensko domobranstvo« (št. 17) preberemo med drugim naslednje. "Jama je ozka in globoka, na skeletih pa leži grmada vejevja in drugega lesa. Zrak je ist in niti najmanjšega sledu ni o razkrajajo ih se telesih. Vse je že gola kost. Mirno, kakor da opravljam obi ajen posel, sem dvigal lobanje in kosti ter jih zlagal na skupno mesto. Prvi v življenju imam v rokah loveško lobanjo, ogledujem si vdrte kosti na njej, ki so se poškodovale bodisi pri padcu ali pri mu enju. Druga lobanja ima ob sencih pravilno okroglo luknjo, na drugi strani pa je luknja še ve ja, tam je šla krogla ven. Eno je, kar loveka presune, da zatrepeta. Gre namre zato, kako surov, živinski in strahoten je na in, s katerim so spravljali rde i rablji s sveta nedolžne Slovence na tem nesre nem kraju. Zamišljam si žrtve, ki so jih pripeljali do roba prepada, nato pa s puškinimi kopiti sunili v rno globino. Koliko jih je še živelo s polomljenimi udi še ve dni in pri akovalo brez upanja na rešitev smrt.

Nekje smo izvlekli rjave ženske evlje, po katerih bi sorodniki prav gotovo lahko spoznali svojo pokojnico."

Krimska jama kot vzrok

Sam sem bil z jamarji ob Krimski jami 16. marca letos. Zanimivo je, da so loveške kosti še danes na površju (sedanjega dna Krimske jame, kljub relativno majhni globini (okoli 20 metrov), 48-letnem nabiranju listja, vejevja in kamenja, govori pa se celo, da so rob jame neko minirali.

Naj poudarim tudi to, da ime Krimska jama lahko nepoznavalca precej zavede, saj je Krim precej dale od te jame. Poleg tega pa je na drugi strani Krima, tik ob cesti Ig-Rakitna, nad vasjo Gornji Ig in okoli 100 metrov od lovske ko e še ena jama. Zaradi bližine Krima bi si ta bolj "zaslužila" ime Krimska jama. V to jamo so poleti 1945 doma i partizani metali pobite domobrnce z Iga in okoliških vasi, ki so jih pripeljali iz teharskega (in morda šentviškega) koncentracijskega taboriš a. Tu je bil krvnik .P. z Gornjega Iga.

e sklenem. Tudi Krimška jama je eden izmed mnogih pojavov komunisti nega terorja iz pomladi 1942, ki so prisilili ljudi, da so se organizirali v protikomunisti no obrambo. e ne bi bilo Krimške jame in mnogih drugih grozot komunisti nega revolucionarnega terorja, ne bi bilo na Slovenskem nobenih vaških straž (bele garde), nobenega (kasnejšega) domobranstva, nobenega (kasnejšega) Sv. Urha, nobene (kasnejše) Kozlerjeve goš e, nobene (kasnejše) prisege Hitlerju - in nasploh nobene državljanske vojne.

Ivo Žajdela, Komunisti ni zlo ini na Slovenskem 1.del, Novo jutro, Ljubljana 1991, str. 165-167.

V "Demokraciji" (18. septembra 1990) sem bral vaš lanek o Krimski jami. Ne vem koliko podatkov imate o "rešenih" Ljubljan anih iz italijanskega vlaka, zaustavljenega na Verdu v no i 28. junija 1942. Zato bi rad na kratko opisal, kaj sem preživel jaz sam. Bil sem eden izmed tistih "rešenih" Bežigranj anov, ki smo bili dolo eni za Gonars. Bilo nas je okoli 300. Zjutraj 29. junija, potem ko smo zbežali z vlaka v gozdove, smo se po precej dolgi hoji zbrali pri nekih Žagah, baje blizu "Hudi evega pekla".

Tam so nam partizani takoj pobrali ves denar ter seveda dokumente. Kmalu nato so sklicali zbor, kjer nam je nek partizan razložil naš položaj in pa seveda veselo novico, da smo sedaj na "osvojenem ozemlju". Dal nam je tri možnosti: prvi , javiti se v borce, drugi , za delo, in tretji , za vrnitev v Ljubljano. V govoru je tudi poudaril dejstvo, da na "osvojenem ozemlju" primanjkuje ljudi, ki bi pomagali pri upravi in vsakodnevnem delu na kmetih itd.

Približno 80 se jih je prijavilo za borce - te so takoj lo ili od nas. Okoli 180-200, se pravi ve ina, se nas je odlo ilo za delo. Za vrnitev v Ljubljano pa se je odlo ilo kakšnih 60 fantov in mož. To skupino so takoj pod težko stražo odpeljali - ne vem kam.

Ko se je zmra ilo, so nas "delavce" odpeljali, hodili smo skoraj pol no i, do neke vasi. Tam smo na skednjih prespali, zjutraj 30. junija pa so spet sklicali zbor. Nagovoril nas je partizan, na lepem konju, v lepi "zlikani" uniformi. Bil je pohabljen, vendar se ne spomnim ve , ali je bil slep na eno oko, ali pa je imel pohabljeno eno roko, mislim, da je bilo drugo.

Za el je klicati imena, med njimi tudi mojega. Bilo nas je "izbranih" 14-16 ter takoj zastraženih s tremi partizani z brzostrelkami. Zakaj so nas zbrali ni povedal, vsi pa smo utili, da ne zato, da bi nas odpeljali na "po itnice" Takoj smo odmarširali, hodili smo precej dolgo in kon no zve er prišli v neko taboriš e, ki je bilo precej lepo urejeno, dobrih barak, polnih partizanov. Odpeljali so nas skozi to taboriš e po stezi, ki je vodila proti robu gozda, kjer se je pot kon ala. Na desni strani steze je ob položenem hribu stala neke vrste baraka, ki je bila bolj podobna šotoru, a vendarle iz lesa naslonjena na hrib. Vrata so bila zaprta, pred njimi pa je na nekakšnem malem balkonu stal partizan s težkim mitraljezom namerjenim v vrata. Lahko si predstavljate naše ob utke, ko so nas spravili v to barako, noter pa je bilo 20-24 tistih, ki so se javili za "domov". Poleg njih je bila tudi neka mlada kmetica, ki je stalno jokala. Povedala nam je, da so jo obsodili kolaboracije. Ostali so nam povedali, da so se vsi drugi, ki so se javili za domov, premislili, in se javili za borce.

Naslednje jutro se je pojavil mlad blond partizan, ki nas je za el zasliševati. Dobro se spominjam, da je eden izmed tistih za "domov" bil mlad odvetnik iz Ljubljane, in je na vprašanje zakaj ho e domov, jasno povedal, da je antikomunist in da se no e pridružiti komunistom. Nekdo drug, mislim da je bil sin trgovca iz ceste Sv. Petra, je na vprašanje, kako bo prišel v Ljubljano, rekel da dobro pozna nekega italijanskega oficirja, ki mu bo pomagal. Mene je vprašal, zakaj ne grem med borce, ko pa sem mlad zdrav fant.

Odgovoril sem mu, da nimam nobenih izkušenj z orožjem, in da bi ve pripomogel "osvobodilni vojski", e jim pomagam v administraciji. Povedal mi je tudi, da pozna mojega o eta, ki ga je videl pred par dnevi v naši tovarni, ko je od njega dobil denar. Rekel je, da gre še isti dan v Ljubljano, in da bo videl eno mojo bivšo sošolko, in e ho em, jo bo pozdravil v mojem imenu.

Gotovo je, da naši odgovori niso imeli nobenega vpliva na našo usodo, saj je bila sodba že prej dolo ena. Nas 14 so še isti dan od tam odvedli. Kaj se je zgodilo in kdo je dal takrat nalog, da nas odvedejo pro , še danes ne vem - bili smo rešeni. Prišel je nek star partizan, kmet, s staro lovsko puško s samo par naboji, in smo šli.

Kasneje sem slišal, da so vse ostale še isti dan likvidirali. Ne vem, ali je to res, ali ne - dejstvo je, da jih nismo nikoli ve videli. Po dolgem tavanju od taboriš a do taboriš a so nas pripeljali v Stari Log pri Ko evju, kjer so že bili v taboriš u vsi ostali "delavci". Ko se je avgusta za ela italijanska ofenziva, smo bili na Pugledu, kjer so nas zajeli Italijani, potem ko so nam partizani rekli, naj gledamo sami nase. Italijani so nas odpeljali v zapore v Ko evje, odkoder sem se vrnil v Ljubljano.

Rad bi zvedel za usodo ostalih. Iz moje skupine štirinajstih se spomnim le bratov Meja in nekega

Štambergerja ali nekaj podobnega, ki je kasneje menda umrl v Dachau. Sam sem bil celih deset let senator v Canberri.

Miša Lajovic, Enfield (27.11.1990)

[Anton Suhadolc, Pri partizanih, Dnevnik, Iz partizanstva od 28. junija do 22. septembra 1942, samozaložba, Ljubljana 2001, str. 11-15.](#)

29. VI.

Danes je praznik sv. Petra in Pavla in v eraj je bil Vidov dan. Z Jarcem premlevava položaj. Živci se napenjajo, da bi našli rešitev, ali je ni. To bo prinesla prihodnost. Nazaj ne morem in ne upam, akoravno me tako strašno vle e. Dan je in gru e se pri no zbirati. Vidim znane obraze. Mlade, stare, vesele, žalostne, vse pa je umazano, mokro in neprespano. Sosedo Vodnika vidim v modri obleki na vzvišenem prostoru, zravnani, bled in zamaknjen. Po nekaj minutah ga ho em ogovoriti, a je že ušel izpred o i. Nisem ga videl ve . Šel je nazaj. Našel je za to mo ali šibkost.

Ogledujem znane obraze: tesar je Menart, mesar Podboršek, mizar Mišvelj, ravnatelj Wagner, dijak Ahlin, Jurca, Rudko, Bine Kobol (Zdi se, da je bil sin sosedov iz Zelene jame.), urar Zajc. Pridejo posamezni partizani in partizanke in nas radovedno ogledujejo. Prvi vtisi. Ja tu je tudi življenje popolnoma novo, svojevrstno. Ali pa spadam sem, to je vprašanje, ki ga ne moremo rešiti. Ja in ne. Z Jarcem ga do onemoglosti rešujeva ves dan, dokler zve er ne omagava. Premišljevanje ne vede nikamor. Nazaj ne moremo.

Z dnem pridejo nekateri od višjih. Pozdravljajo nas. Vabijo v borbo in na delo. Tudi domu, kdor ho e. Z Jarcem odlo iva za delo. Tako tudi Rudko in Wagner in 220 drugih. 70 jih gre takoj med borce. Okoli 30 je domotožcev. Pripovedujejo jim nesmisel take odlo itve. Ali je mnogo trmoglavcev in vztrajajo. Partizani pa so napravili domotožce samo na videz, dejansko ne bo nikdo odšel. Za ubeglico je Matilda, Matilda je tudi za vsak drug prestopnik, kot kraja, goljufija. Pogovori z znanimi partizani. Med njimi so tudi nekateri, ki so bili pri napadu. Bože kakšni so ti ljudje. Zdi se, da so kamen, odlo ni, navdušeni za vsak napor, vsak trenutek pripravljeni dati tudi življenje. Zakaj naj vsak življenje tvega, to je vprašanje, ki si ga je marsikdo nadel. Oni, ki so politično zreli in prepri ane, tem je za ideal novega gibanja, ki obeta novo, pravi nejše življenje. Drugim lebdi narod in njegovo trpljenje pred o mi, nekatere pa drži le bojazen pred hujšim. Ampak vsak od teh borcev je po svoje reven, ima svoje srce in misli Bog ve kod. Otroci. Pripoveduje Vikl o svojih doživljajih. Kako lep fant Vikl, kako zgovoren kot bi partizan ne smel biti. Bradati kuhar obeta kosilo. Res trije ali štirje sedejo k lupljenju krompirja, meso prinesejo od nekod, tudi nekaj moke je na mestu. Prav po hostarsko. Kuhar govori o partizanski hrabrosti, o uspehih, o redu, o disciplini, o matildi. Prav fleten de ko ali dedec, original po svoje. Sploh smo videli na žagah kot malokdaj kasneje prikupne ljudi. Komisar Jan, Jokl tudi simpatična. Domotožce so dali posebej in so jih tudi posebej zastražili. Zdi se, kar tedaj nismo vedeli, da se z njimi pripravljajo prve žrtve nad belo gardo. Zame je bil pogled nanje vedno bole ina. Kasno po 12. je kosilo. Žlice po ve ini nimamo, posod tudi ne. Ali partizani pravijo, da se bomo vsi najedli, vseh 308 mož. In res od rok do rok gredo posode partizanov, od ust do ust žlice, žlice partizanov in tovarišev in primeroma kmalu smo bili res vsi nasi eni. Dobra juha s koruzno moko, krompirjem in mnogo mesa. Jaz sem si mogel še nekaj mesa vtakniti v žep. Potem smo potali, sedeli v neki soparici po dežju in pred dežjem.

Najraznovrstnejši pogovori o položaju. Soparica je prignala hudo nevihto, ki se je zlila popoldne. Vsi smo se tiš ali v strehah žagah poslopij, ki so bila zato iš a partizanov. Postrani sem gledal leže e partizane, opremljene s puškami, municijo, noži, da, tudi bombami. Tja za enkrat še ne spadam. Po nevihti zakoljejo vole. Oh, koliko trpi tu žival predno pade.

Obljubljajo dobro ve erjo. Proti ve eru postajajo domotožci vse bolj emerni in se jih do ve erje polovica spreobrne. Razpoloženje proti njim postaja skoro bi dejal sovražno. Pa menda ne isto po pravici. Ne vem, kakšne mere, kakšni vidiki so bili partizanom merodajni, da so loveka obsodili.

O Hmelakovih dveh sinovih pravijo, da sta hotela uiti in sta padla.

Proti ve eru slišimo pokanje, v dolini je moralo biti, nedale od nas. Vedno hujše. "Kaj da je," vprašamo. "Ah kaj, Italijani silijo po dolini, naši pa branijo." Kar naenkrat pride nek sel. Govori s partizani. Ti se razžive, poiš ejo puške in strojnice in že te ejo na pomo . Še slišimo pokanje, za ne se temniti in nato poneha ogenj in pok. Proti ve eru imava z Jarcem še enkrat resen in buren razgovor glede naše

pristojnosti. On, da ni dorasel tem razmeram in da bi šel rad nazaj. Rekel sem mu, da je prepozno in da ostanem, na kar se pomiri. Zaradi večerje je bilo neko zbranje. Skoro se je že nočilo. Komisar Jokl je že podnevi enkrat dejal, da bova šla z Jarcem na agitacijo. Kar naenkrat se pojavi in povabi mene in Jarca s seboj. Po mokri in blatni cesti, potem po poti skozi hosto in gozd. Ne vidim skoro nič. Sledim Joklu bolj po sluhu kot po vidu. Mesec, osvetljuje gozd in hosto ter dela udovite sence, udovite objekte. Zdi se ti, da vidiš same stebre in vhode in timpanone in stavbe. Ena slika mine, prikaže se že druga iz neznatnosti v velikansko arhitekturo. Grmi je kot iz srebra. Jarc me vpraša "Kaj tudi ti vidiš vse te objekte, stebre, palače." "Da, tudi jaz." Pot je vasi jasnejša kot umazana proga med ostalim srebrom. In kljub temu čarujem hodim po blatu, strašno spolzkem, mastnem blatu, da s težavo držim ravnotežje. Časih si pomagam z rokami. Bože, kakšen obutek, kam gremo, kaj bo z nami. Po dolgi hoji, gotovo je trajalo kako uro, pridemo slednjič do neke kuhinje. Prvo je, da sedem k ognju. Kuhar pripravi večerjo. Lonec fižola in kos mesa. Ne morem vsega pojesti. Iz utrujenosti in duševnih bojov. Potem se premaknemo višje v barako-pisarno. Ali kaj vidim: telefon, radio, pisalni stroj. Nekaj poslušamo, telefon brenči, nekaj se pogovarjamo, nakar greva z Jarcem spat pod lesen šotor, kjer spi straža. Na slami menda z eno odejo za oba. Mraz je. Jarc je pri izhodu in mu je še hladneje. Slabo spanje. Ponoči menjajo in nekdo kar noče vstati. Pravi, naj kar naju pobara in pobere, saj sva novinca. No jaz se nisem dal, Miran pa tudi ne. Zgodaj vstaneva. Nekaj si skušava umiti roke, potem v kuhinjo, kjer menda, da bo žgancev. V pisarno na kratek pomenek. Jokl pravi: Evo brata Luka Suhadolc. Visok, ne več mlad partizan – poveljnik, ki je na Igu že prodiral proti Ljubljani. Le Italijanski topovi so me ustavili, pravi. Pomenek tudi še z drugimi partizani o položaju, nakar nas pospremijo k ostalem moštvu, ki je šlo proti Otavi. Primeroma lepa pot pri solnem siju. Tako nekako ob 12. uri pridemo na Otave, kjer so nas znanci radovedno in zaskrbljeno pričakovali. Rudko, Wagner.

Spoznal sem tam in precej govoril z Abulnarjem iz Zelene jame. Nekateri so si tam nakupili nekaj potrebščin, mislim tudi jestvin. Kosila ni nič. Popoldne nas odvedejo v neko hosto, kjer bodo nekaj skuhalo. Po vsej hoji čutimo lažne želodce. Posoda je majhna in morajo še enkrat kuhati. Oh je to težko. Proti 5. uri enkrat popoldne pridemo na vrsto. Juha z moko in nekoliko mesa. Premalo je bilo. Jedli smo pa kar po štirje iz enega lonca. Izposojenih žlic in loncev. Ne pomivaj, je kar dobro, najsibo žlica ali lonec. Vsi higijenski predsodki so ugasnili. Proti večeru nazaj na Otave, kjer se mi je dopadlo. Zvečer, ko smo že oddeljeni, pride Golobov Roman. Prisrčen pozdrav. Pripoveduje dosti optimistično o celi zadevi. Opisuje organizacijo, napake in uspehe. Pokaže tudi partizanski denar, bankovec za 5000.- Lit. Simpatični listki. Nekaj na Otavah odbere, pravijo, da so nekam nezanesljivi in gredo po posebni poti. Kdo ve kam. Med njimi je Miša Lajovic in Mišvelj. Menda sta hotela domov.

(...)

[Janko Maček, "Teror povzroči upor in državljansko vojno" v: Zaveza, 1997 \(let. 7, št. 25\), str. 10-22](#)

Krimska jama – simbol revolucije

Znani slovenski igralec Boris Kralj, ki je bil doma v Cerknici, je leta 1994 izdal knjigo Bežanja, beganja, iskanja, kjer je zapisal spomine na svoje življenjsko popotovanje in iskanje. Že na prvih straneh te knjige pove, kako je njegova družina 6. aprila 1941, ko se je zvedelo za začetek vojne, bežala iz Cerknice v vasico Beč nad Begunjami. Boris je tedaj bil star dvanajst let, njegov brat Marjan pa tri leta mlajši. Pri Jurentovih v Beču, kjer je družina preživela tistih nekaj dni begunstva, so tudi imeli dva fanta, le malo starejša od Kraljevih. Neko popoldne so fantje skupaj odšli do Krimske jame. Boris se tega dogodka takole spominja: »*Krimsko jamo, ali kot doma čini pravijo brezno, je narava ustvarila dober lučaj od previsnih sten, s katerih se vidi ljubljansko barje pa vas Borovnica in ob njej slavni borovniški most, ki je tiste dni v vsem svojem sijaju stezal svoje oboke daleč preko vaških hiš in tudi preko borovniškega zvonika.*

Zelo hitro smo se naveli ali pogleda na udovito pokrajino, kajti vabila nas je skrivnostnost in grozljivost brezna. Tolikokrat in s tako vnemo sta mi prijatelja pripovedovala o njem, da sem se moral oprijeti podrtega debla, ki je bilo položeno povprek med rastočo drevesa kot nekakšna varnostna ograja. Strah me je bilo pogleda in še veliko bolj zvoka, ki ga je povzročalo kamenje, ki sta ga metala vanj. Na dolgo prigovarjanje sem se končno tudi sam opogumil in vrgel kamen. Dolgo je bila tišina, končno pa smo le

zaslišali zvoke kamna, ki je udarjal ob stene. Za eli smo šteti. Najmanj deset, pa celo dvajset sekund je bilo slišati zvok, preden se je kamen umiril. Vse to smo po eli z zbranostjo, kot da smo pri veliki maši in povzdigovanju. Pa tudi z grozo. Zakaj z grozo, tega ne znam povedati. Ali je bila to tema, ali zvok, ki se je vedno bolj oddaljeval in kon no utihnil, ali pa je bilo to nekaj etrtega, nekaj nepojasnjenege, o emer nismo mogli in ne znali najti pojasnila.« (B. Kralj, Bežanja, beganja, iskanja, str. 16–17)

Otroci iz Be a, Župenega in drugih vasi tega konca so Krimsko jamo dobro poznali. Prav v bližini jame so bile sredi gozda jase, kjer so v asih pasli živino. Navadno je bilo ve pastirjev skupaj. Živina je pridno mulila sladko gozdno travo, otroci pa so se na razne na ine kratko asili, med drugim tudi tako, da so v jamo metali kamenje in poslušali zvoke, ki so med padanjem prihajali iz nje. Tu in tam so tudi v nedeljo popoldne pritekli do Strmca. Posedli so na robu nad previsno steno, kjer je bil lep razgled proti Borovnici in mogo nemu mostu. Še posebno zanimivo je bilo, kadar je po mostu peljal vlak in so njihove preproste misli potovale z njim v Ljubljano ali pa v daljne tuje kraje. Ko so se naveli ali razgleda, so za eli prepevati in kri ati proti strmi steni, ki je v odmevu ponavljala njihove glasove. Še jeseni leta 1941 so tu pasli živino in se zabavali in isto ni jih ni skrbelo, da bi se pred njimi pojavili etniki, o katerih so se odrasli skrivnostno pogovarjali. Še na misel jim ni prišlo, da bi se na tem lepem kraju kdaj moglo zgoditi kaj hudega. Kako bi si mogli predstavljati, da bo nekaj mesecev kasneje nekaj sto metrov od jame nad Koželjskim grabnom zraslo taboriš e, kjer bo delovalo revolucijsko sodiš e in da bodo v jamo namesto kamenja za eli metati ljudi, mlade fante in dekleta, morda celo njihove bližnje sorodnike, da bo to postala jama groze in smrti. Kako bi si mogli zamisliti, da so oni zadnji otroci, ki tu uživajo v brezskrbni, veseli igri.

9. septembra 1942 so do Krimske jame prišli vaški stražarji iz Begunj in Otav. Vanjo se je po vrvi spustil Jože Kranjc iz Dobca, viden lan begunjskega prosvetnega društva, ki je bil nekaj mesecev prej na zaslišanju v gozdovih Zale. Ob jami je bil tudi France Rot iz Župenega, ki dolgo ni mogel verjeti, da v jamo res me ejo ljudi in se ni mogel odlo iti za vstop v vaško stražo. **Slovenski dom** je o preiskavi jame poro al 26. septembra 1942: "*Katere noge so v smrtnem strahu gladile to stezo? Ali jih niso sem poslali v imenu svobode, pravice in novega loveka? Enega, deset, sto, kdo ve koliko sto? - Možgani se silijo, da bi delali malo ra una. Brezno je trideset metrov globoko. ez triindvajset metrov ni mogo e. Prostor je tu v širino blizu štiri metre, v dolžino kakih sedem. Kamor pade lu , se zdi, da rasto iz teme koš eni udje in silijo bliže, v prvo živo pri o te strahote.*"

Kako so ljudje teh krajev zvedeli, kaj se dogaja pri Krimski jami, saj je še pomladi 1942 marsikdo verjel, da bodo oni v gozdu res pregnali okupatorja in prinesli svobodo? Ko je Osvobodilna fronta v za etku leta po vaseh organizirala nabiralno akcijo, je Rotova mati v Župenem bila v skrbeh, da bo zmanjkalo za številna usta doma, e bo prevec dala za nabirko, toda sin France jo je priganjal, naj ne skopari: "*Mi smo doma na toplem, oni pa morajo trpeti zimo in so stalno v nevarnosti. Zavedajmo se, da nas bodo oni rešili.*" Ko so 23. aprila pri Sv. Vidu ubili župana Tekavca, ki je bil Francetov ujec, se je fant zamislil, pa se je se tolažil, da se je morda zgodila kaka napaka.

Na Vidovskem in Trojiškem je tedaj bilo osvobojeno ozemlje, h kateremu je spadalo tudi Župeno in druge vasi ob cesti Rakitna-Begunje, tja do Selš ka. Pri Rotovih se je ve krat ustavil partizan Matizelj, bivši hlapec iz Cerknice, ki je s parom konj prevažal hrano in druge potrebš ine za taboriš e pri Krimski jami. Vedno je dobil kozar ek žganja in kaj za pod zob, pa tudi konjema je lahko vrgel šop sena. Žganje je Matizlju razvezalo jezik, ki je tudi sicer le redko miroval. Kadar je z vozom šla patrola, se navadno ni ustavil. Nekega poletnega dne so v Župenem videli, kako je za vozom, ki ga je spremljalo nekaj partizanov, šlo ve begunjskih deklet. Ko je Matizelj nekaj dni kasneje spet pripeljal mimo in se ustavil, da bi podprl sebe in konji ka, ga je mati vprašala, kam so šla dekleta, ki so bila z njim. Matizelj je pomenljivo pogledal in rekel: "*Že tri dni so tam v ogradci, pa se še vedno sliši njihovo javskanje.*" Niso ga takoj razumeli, so pa slutili, kaj to pomeni.

Enaindvajsetletna Ivanka Purkat iz Otav je šla obiskat brata, ki je bil v Ljubljani, odkar so ga Italijani februarja prijeli blizu Pikovnika. Komaj se je vrnila domov, že so jo prišli iskat. Potem je fant iz sosednje vasi, ki je tudi bil v taboriš u pri Krimski jami, v zaupnem pogovoru omenil, koliko je imel opraviti, da jo je spravil v brezno. Menda je le malo manjkalo, da ni še njega potegnila za seboj. Jože Drobni iz Hruškarjev je bil doma v revni družini. V gozd so ga zvale obljube o pravi nejšem družbenem redu. Ko je njegova enota opravila "rekvizicijo" v Hribljanovem mlinu pri Cajnarjih, je spotoma sko il domov in materi izro il nekaj prgiš moke. Nekdo ga je zatožil in kmalu je jama pogoltnila tudi njega. Nekega junijskega dne so pri jami ustrelili tudi šestnajstletnega partizana Ivana Lešnjaka iz Lešnjakov. "Osvoboditelji" tega niso posebej skrivali, ampak so se s svojimi dejanji celo hvalili in vzbujali strah.

Zgodilo se je, da je družina, ki je zaradi strahu pred njimi prespala no pri sosedu, zjutraj doma našla listek: "Nocoj ste pobegnili, toda kmalu se boste znašli v Krimski jami." Kadar so utili nezaupanje ljudi, so to že imeli za izdajstvo, in so grozili: "Kdor ne sodeluje z nami, je izdajalec slovenskega naroda. Za take je še dovolj prostora v Krimski jami."

Le nekaj mesecev pomladi in poleti 1942 je Krimska jama služila revolucijskemu terorju. Nikoli ne bomo vedeli, koliko slovenskih "izdajalcev" se je pri njej in v njej sre alo z grozoto smrti. Koliko je bilo med njimi rešencev z vlaka, ki so ga partizani druge grupe odredov v no i na 29. junij ustavili pri Verdu in proti pri akovanju v njem našli internirance? Naenkrat je nastal problem, kam z njimi. Rešitelji so med njimi zaslutili nasprotnike, ki jih je bilo "zaradi zaš ite osvobodilnega gibanja" treba onemogo iti. Na Župenem in v Otavah so bili prepri ani, da so rešence vodili mimo njihove vasi, Kocbek je pisal, da je nekatere od njih precej kasneje sre al v ko evskih gozdovih. Ivan Ferlež v knjigi **Druga grupa odredov** podrobneje opisuje napad na vlak: *25. junija zve er si je cela grupa, skupno s štabom 1. bataljona notranjskega odreda in delom njegovih enot uredila taboriš e pri kožljeških žagah. 28. junija zve er sta glavnina grupe in del odreda odšla preko Padeža in brez posebnih težav prešla progo. Enote, ki naj bi napadle vlak so preko Pokojiš a odšle proti Borovnici in Verdu.*

"Celotna akcija pri Verdu je trajala le kakih deset minut, nakar so vse enote z rešenci krenile nazaj v taboriš e pri kožljeških žagah. Od 598 internirancev, kolikor jih je s tem transportom potovalo v Italijo, so jih rešili 332. Od teh je kakih 300 šlo z bataljonom, ostali pa so se v temi razbežali. Okoli 260 rešencev se je prostovoljno odlo ilo, da ostanejo v partizanih. Kakih 40 so na lastno prošnjo izpustili. Vrnili so se na svoje domove, vendar se jih je ve ina že naslednji dan prostovoljno znova javila italijanskim oblastem." (I. Ferlež, **Druga grupa odredov**, str. 320) **Slovenski dom in Jutro** sta konec leta 1942 in v za etku 1943 o tem reševanju internirancev pisala precej druga e, vendar naj bo to posebna tema. Dejstvo je, da so enote, ki so napadle vlak, pred in po napadu bile v taboriš u blizu Krimske jame.

23. marca 1945 so "grob živih in mrtvih žrtev OF na Notranjskem", kot je Krimsko jamo imenoval lankar **Slovenskega doma**, obiskali domobranci iz Notranjih gor. Poleg nekaterih doma ih domobrancev sta se v jamo spustila tudi fotograf Pavlov i in novinar Urban i , ki je potem takole opisal svoje vtise: *"Jama je ozka in globoka, na skeletih pa leži grmada vejevja in drugega lesa. Vse je že gola kost. Eno je, kar loveka presune, da zatrepeta. Kako surov in strahoten je na in, s katerim so na tem kraju spravljali s sveta nedolžne Slovence. Zamišljam si žrtev, ki so jo pripeljali ob rob prepada ter jo sunili s puškinim kopitom v rno globino. Koliko jih je živelo s polomljenimi udi še ve dni in brez nade na rešitev pri akovalo smrt. V tem pogledu je Krimska jama neprimerno groznejša kot Jelendol."*

Kdo bi tedaj, marca 1945, pomislil, da se bodo zmagovalci komaj dva meseca kasneje poslužili istih metod in uporabili izkušnje Krimske jame za odstranitev svojih nasprotnikov po koncu vojne. Kljub mnogim novim jamam pa na Krimsko jamo niso pozabili. Minirali so jo leta 1947, nazadnje pa še septembra 1948.

(...)

Na Vidovski planoti je po 1. juniju vladala revolucionarna oblast. V gozdu blizu Sv. Vida se je utaborila partizanska kolesarska eta, opremljena s kolesi, ki so jih pobrali v Medenovi trgovini v Begunjah. Nova oblast je izvajala agrarno reformo in delila zemljo svojih nasprotnikov. V tem asu so odpeljali v Krimsko jamo Janeza Kova i a in Janeza Ponikvarja iz Hribljanov, Franca Tekavca, Joškovega iz Zale, pa so ustrelili v Zakotku blizu doma, ker je obsojal njihove uboje in »rekvizicije«.

["Poklon žrtvam" v: Naš asopis, oktober 1990 \(let. 17, št. 166\), str. 5](#)

Poklon žrtvam

Iz slovenske pomladi so vzklila dejanja, da vsi Slovenci enkrat postanemo ljudje, vredni svojega imena in zgodovinskega spomina. Krimska jama, groza notranjskega loveka, je skoraj pol stoletja tiho akala, da na nenasilen na in spregovori travmo slovenskega naroda. Mnogi so želeli, da se spregovori resnica, tista brez maš evanja, brez obtožb. Spontano je postala ta želja obveza nas, da na kulturen na in po astimo ta spomin. V veliko ast si štejejo, da smo imeli sre o povabiti k sodelovanju najvidnejše Slovence. Brez njih bi naše želje ostale le skromna dejanja. Roka akademskega kiparja gospoda Jarma pa je vendar mogo no zarezala v notranjski hrast. Spregovorila je duša umetnika, mogo ni obrisi trpe ega kristusa so se dvignili iz zemlje in se v višini dotaknili sinjine notranjskih gozdov. Na veli astnem daritvenem oltarju

– spomeniku je roka umetnika s utom lepote zarezala svetopisemski prizor, rka se je ustavila na verzu umorjenega pesnika F. Balanti a. Kot nevidna mogo na sila se je nad umetnino razgubila tiha beseda SPRAVE. Tista do v eraj za mnoge bogokletna beseda, vendar sta as in zgodovina hotela, da je iz v erajšnje teme zasijal žarek upanja današnje svetlobe. Ta upajo i žarek je prižgala gospa Spomenka Hribar. Težko dojamemo trpljenje, preskušnje ponižanja, ki jih je doživljala na tej trnovi poti. Vendar zmagala je in po aš eni smo lahko, da beseda sprava ŽIVI. Zgodovinsko jo je zapisala v naš as in prostor. Brez nje bi bili kot narod prikrajšani za veli ino, ki nam jo je s svojo karizmo darovala. Kako zaupajo ljudje v mo njenih besed, so množi no pokazali na spravi slovesnosti ob Krimski jami. Njene besede, vredne zgodovinskega spomina, so umirale, niso grozile, niso ubijale. Bile so to misli žene, vredne najve jega spoštovanja. V nemirno usodo razdvojenega slovenskega naroda je prinesla olajšanje, mir. Vstavila je strgane liste zamol ane preteklosti, vsem podarila ist list v svarilo in premislek. Besede so tenko utno zaplavale v sozvo je gospoda nadškofa Perka, ki je na svojstven na in prosil gospodarja zgodovine za tolažbo in odpuš anje tistim, ki so delali krivice. Vsem žrtvam nasilja v tihi jami je podelil svoj blagoslov. To so bile besede spoštovanja, vere, upanja. Krimska jama, s tiho jaso okrog sebe je na spravi dan doživela prvi , da je v njen udovit naravni prostor kot anti no gledališ e – ali mogo no naravno katedralo obdano z visokim drevjem zapel notranjski lovek. Da, zapela in zajokala je duša notranjskih pevcev in se tenko utno zlila v tiho sozvo je tega skrivnostnega okolja. Vse žrtve skrbnih priprav pevcev za to slovesnost so bile popla ane. Solze ljudi, tiho poslušanje, pa tudi mogo na pesem številne množice so bile najlepše darilo za trud. Pesem je povedala vse, njihova pesem je postala molitev. Dan se je nagnil, vendar so ljudje pozabili na as. Besede in pesmi umetnikov pa tudi preprostih ljudi, so bile tisto, kar seže v dušo. Padale so kot rosa v srca preskušanih, hladile bole ino preteklosti in kazale pot vsem za današnji in jutrišnji dan.

Da je ta dan minil tako slovesno, gre vsa zahvala vsem službam, ki so pripomogle za brezhibno delo. V dolžnost si štejemo, da se jim javno zahvalimo. Mnogo truda in rok je bilo potrebno, da je grobiš e postalo kraj miru – oko ni prezrlo številnih plamenov sve k, preprostih šopkov do umetniško izoblikovanih ikeban.

Zamol ana preteklost je ostala v erajšnja zgodovina, današnji spomin in hkrati jutrišnji opomin, da postanemo in ostanemo vsi ljudje. Ta jama, žrtve v njej in travme slovenskega loveka v pol stoletni zgodovini so preveliko breme, da bi si upali jutrišnji dan graditi brez sprave.

HVALA VSEM, KI STE NAM POMAGALI URESNI EVATI TO VELIKO SPOZNAVANJE
ORGANIZACIJSKI ODBOR ZA SPOMINSKO SVE ANOST KRIMSKE JAME

SPOMENKA HRIBAR Ob Krimski jami

Stojimo ob jami groze. Predsmrtni kriki, molitve in rotnja Boga in loveka še drhtijo tod. Te za uho neslišne prošnje smo zaslišali tudi mi, ki smo se zbrali skoraj petdeset let potem, ko so rezale gozdno tišino. Zbrali smo se zato, da glasno, javno po astimo spomin žrtev revolucije.

Nekaj udnega se dogaja dandanes: vsepovsod vznikajo grobovi, kakor da jih prej ni bilo: Toda bili so. Le vedeti zanje nismo smeli ali hoteli. Te grobove je zakrivalo zavestno hotenje **pozabiti**, delati se, kakor da ni bilo ni , pa tudi »zatajiti« jih, stisniti lastno bole ino v prsah, požreti solze, da bi sploh mogel preživeti v družbi, ki je gradila na prikrivanju, laži, sprenevedanju. Toda mrtvi lovek ni »ni «. Po nenapisanih zakonih love nosti, zakonih, po katerih lovek sploh je lovek, mrtvega ni mogo e zatajiti, zanikati, kakor da ga sploh ni bilo. Posve enost mrtvih je mo nejši zakon od katere koli volje in samovolje živega, ki bi hotel še mrtve vpre i v svoj voz mo i in oblasti. Posve enost mrtvih zahteva pieteto, spoštovanje, priznanje. In samopremislek.

Res je, kakor da bi grobovi po slovenski zemlji vznikali na novo. Toda Krimska jama se od drugih grobov, tistih v Ko evskem Rogu ali na Teharjih in kdo ve še vse kje, bistveno razlikuje. V tej jami niso pogreznjeni izdajalci, pa razumimo to besedo, kakor koli že ho emo. V Krimski jami so dotrpeli nedolžni ljudje: kme ki gospodarji in fantje, mlada dekleta in žene, ljudje, ki od svojih sonarodnjakov in prvih partizanov niso pri akovali ni hudega, ljudje, ki so bili **proti** okupatorju in **za** bojevanje proti njemu; v njej so tudi partizani. Imeli pa so ti ljudje eno samo »napako«: niso bili po meri revolucije, ki je prav tedaj, v letu 1942, za ela jemati svojo mero. Ali so rešenci z vlaka, ki so ga partizani napadli pri Verdu, z vlaka, na katerem jih je **okupator** peljal v koncentracijsko taboriš e – izdajalci, ki bi zaslužili smrt? Prav gotovo ne. Tisti, ki se svojim »rešiteljem« niso želeli pridružiti in so želeli samo **domov**, so kon ali v tej

strašni jami, ki seže do pekla loveške zlobe.

Zato je ta, Krimska jama dokaz, da se je **med** okupacijo pri nas začela akutna, krvava državljanska vojna. Nasprotje med komunizmom in antikomunizmom je bilo že pred vojno, z euforično zanesenostjo enih in besno protipropagando drugih – to je treba vedeti. Toda akutna, državljanska vojna se je razbesnela med okupacijo. Začela se je tiho, potuhnjeno. Vedeti moramo, da italijanski okupator – o nemškem ne govorim, Nemci so začeli s krvjo – Italijani pa do roške ofenzive, ki se je začela 15. julija 1942, niso izvajali velikega neposrednega nasilja nad civilisti. Niso ponoči potrkali na vrata zato, da bi odpeljali gospodarja. To so ponoči partizani. Ljudje, ki so jih v začetku sprejemali odprtih src in rok, so poasi postali nezaupljivi, nato oprezni, nato so se dogovorili, kako se bodo obvarovali nočnih obiskov... nato so se oborožili v t. i. vaške straže. In potem se je poasi začelo nesmiselno, nerazumljivo, brezumno pobijanje ljudi enega naroda. Dolga leta so ljudje živeli v strahu; noči so bile polne strahu in prisluškovanja, ali bo kje v nočni tišini zalajal pes – to je bil znak, da prihaja **hudo**. Da prihaja ne božja šiba, ampak loveška roka, ki ne pozna usmiljenja. Zlom revolucije se je dogajal v teh tihih in prestrašenih nočeh. Zlom, ki smo ga faktično doživeli sicer šele letos na svobodnih volitvah, se je v principu dogodil s prvim takšnim ubojem. Zakaj uboj loveka je tisto **ez**, je prestopljena meja, meja, ki je lovek kot lovek ne bi smel prestopiti. Kajti lovek lahko ubije loveka, ne more pa mu vrniti življenja, zato je prav smrt tisti prag, na katerem bi se moral ustaviti. Kdor se na tem pragu ne ustavi, je svojo bitko izgubil, prej ali slej se to izkaže.

Nesrečnikom, ki so v tej jami pred nami, je bila hkrati s smrtjo odvzeta tudi njihova pravica do naravne, izvorne smrti. Uboj je poseg v svetost, v nedotakljivost življenja. Zato ta jama ni le dokaz za državljansko vojno pri nas, je tudi dokaz lovekove nesrečnice, da more narediti nepreklicno zlo, ubiti loveka, in zelo malo dobrega, saj tistega bistvenega ne more, namreč obuditi loveka od mrtvih. Prav zato bi se moral lovek ovesti te svoje nesrečnice svobode in postavljati **meje** svojemu ravnanju. To velja tako na individualni ravni kakor na splošni, oboje ravni.

To velja tudi danes, ko postavljamo vprašanja o odgovornosti tistih, ki so revolucionarno morijo začeli. Na ta vprašanja bo seveda treba odgovoriti. Še več, zbrati moramo vsa prirečanja in zapolniti bele lise v naši zgodovini. Prav naša generacija, mi živimo, smo odgovorni za to, da se nacionalni spomin popolni. Imena krvnikov na eni in na drugi strani, kajti na obeh straneh so bili, bodo zapisana v naši zgodovini. To pa je tudi vse, kar moremo, moramo in smemo narediti, če hočemo, da se državljanski spor konča in ne prerese znova **ez** mero, ko ga ni mogoče več obvladovati. Maševanje rodi maševanje, sovraštvo rodi sovraštvo. Zrelost posameznika, posamezne osebe, in zrelost neke družbene ali narodne skupnosti je razvidna prav iz tega, koliko in ali sploh je sposobna prekiniti verigo sovraštva, v katero je bila neko ukleta in zdaj šele popuša. Na osebni ravni govorimo o odpuščanju – le-tega so sposobni samo zares močni duhovi in odprta loveška srca – na družbeni ravni pa govorimo o zavestni odločitvi nekega naroda, da bo svojo zgodovino vzel nase in storil vse, da se ne ponovi. Da se zgodovina ne bi ponovila, moramo pozabiti na to, kako odpiramo nekdanje rane, kako obujamo spomin. Da se nam ne bi zgodilo, da bi hkrati s spominom obudili tudi nekdanja sovraštva. Vedeti moramo, da je sovraštvo brezmejna »energija«, ki je, če se je sprosti preveč, ni mogoče obvladati. Da ne bi prestopili meje, praga loveku dovoljenega! »Biti sodnik je vendar božje!« je zaklical slovenski pesnik in kristjan Božo Vodušek pred več kot šestdesetimi leti, toda njegov glas, dovolj zgoden, da bi preprečil morijo, če bi ga bili ljudje zares slišali, se je izgubil. Naj se ne izgubi več! Prepustimo sodbo zgodovini, prihodnosti, kristjani Bogu. Nezmotne, brezprizivne sodbe lovek kot lovek ne zmore, lahko pa s takšnimi sodbami zbuja novo sovraštvo iz pepela že ugašenega. Zdravnik isti rano pazljivo, s svojimi instrumenti. Kdor isti in celi rane neke družbe, ima za instrumente besede. Zato je treba besede postavljati pazljivo. Zakaj beseda ni kar tako, beseda tudi ubija. Rane in krivde pa so še žive. To še vedno boli. Zato naj se tisti, ki so nepazljivi pri celjenju ran našega naroda, zavedajo svoje soodgovornosti. Pa tudi vsako prehitevanje k nekakšni popolni spravi, k temu, da bi vsi sprejeli eno samo interpretacijo medvojnega in povojnega dogajanja kot nekakšno »objektivno resnico«, spet eno samo, kljub dobremu namenu dela več škode kot koristi in lahko povzroči ponovno razburkanje ustev in strasti, kar bi nas ponovno zapeljalo v delitve, ne v spravo. Ko nas različnost interpretacij grozot vojne in revolucije ne bo več bolela, in bomo v tem smislu **spravljani**, o spravi ne bo nihče več govoril. O spravi govorimo in si je želimo tedaj, ko dejansko še nismo ravnodušni do preteklega, ko torej še traja razpor in spor znotraj slovenskega naroda. Zato sprava ni nekakšno splošno »bratstvo«, ampak naš zavesten, hoten pristonek, da živimo skupaj, različni, kakor smo. Sprava je v sobivanju različnih ljudi z različnimi političnimi opcijami in resnicami. Kdor bi hotel prehitro ta razpor zabrisati, na hitro odpraviti – dokler se po zakonih življenja ta slovenski razpor in

spor ne preseže – ta bi nas ponovno razbijal in ranjeval. Zato bodimo strpni drug do drugega, dopustimo razli nost naših resnic! Zato pa smo soodgovorni. Vsi in vsakdo posebej. Kajti, ne pozabimo, malo lahko naredimo dobrega, veliko pa nepopravljivo zlega.

Vprašanje krivde in greha je namre tudi veliko bolj kompleksno, kakor bi se zdelo na videz. Vedeti moramo, da se noben posameznik kot lovek ne rodi po svoji volji, ne izbira si ne asa ne naroda, v katerega se bo rodil. In ko se rodi, ga na nek na in že akajo naloge in vloge, ki jih bo »odigral«. Zato lovek kot lovek za svoja dejanja ni absolutno odgovoren, zato takšne odgovornosti od njega tudi terjati ne smemo. Kdor jo terja, ustvarja Krimske jame in se vpisuje na temne plati narodne zgodovine. Slovenci smo imeli nesre o, ker prebivamo na prostoru, kjer sta – v nekem smislu neodvisno od njegovih prebivalcev – tr ila fašizem in boljševizem. Tako se je vse za elo! In nato še delitev na komunizem in antikomunizem; naš narod se je zato razklal na dvoje. Ta nerazpoložljivost loveka, njegova nemo , da bi absolutno opredeljeval pogoje, v katerih prebiva in predvsem tiste, v katere se rodi, je hkrati tudi tisto, kar ga do neke mere opravi uje oziroma kar je vzrok, da je lovek lahko samo po loveško kriv. Ne pa absolutno kriv. as od leta 1941 do 1946 je as najve jega napona slovenskega naroda. V tem asu smo se uprli fašizmu in boljševizmu. Žal smo se pri tem tudi sami razklali na dvoje, vendar je to naša zgodovina, ki jo moramo vzeti s spoštovanjem, pa tudi z obžalovanjem nase. Naj se ne ponovi! Toda – še vedno stojimo pred jamo groze. Ta jama je pri a loveškega napuha, ki jo je povzro il, opozarja pa nas torej hkrati na loveško skromnost. Samo ljudje smo. Krhka, ranljiva, z bole ino obdarjena bitja. Smo ljudje, ki imajo dolžnost do mrtvih, da jih po astimo, in dolžnost do nas samih, da se spravljamo med sabo. In imamo dolžnost do prihodnosti, da jo neustrašno vzamemo nase. Saj prav to, da danes stojimo tu, vzbuja v nas tudi upanje in zaupanje. **Vase.** Samo veliki ljudje in duhovno mo ni narodi lahko pogledajo v brezno groze svoje zgodovine. In glejte, upanje je tudi v tem, da so se k nam vrnile besede, ki so bile dolgo zasmehovane in zasramovane, e niso bile celo prepovedane, besede: domovina, prostost, odpuš anje, spomin, radost življenja, ljubezen, sprava. Te besede nam bodo pomagale zgraditi prihodnost. Mrtvim pa pokoj, ve no obžalovanje in spoštovanje: ve en spomin.

[Fran išek Volek, "Poklon pokojnim" v: Naš asopis, november 1990 \(let. 17, št. 167\), str. 4](#)

Poklon pokojnim

»Toda še vedno stojimo pred jamo groze. Ta jama je pri a loveškega napuha, ki jo je povzro il. Opozarja pa nas hkrati na loveško skromnost. Samo ljudje smo. Krhka, ranljiva, z bole ino obdarjena bitja. Smo ljudje, ki imamo dolžnost do mrtvih, da jih po astimo in dolžnost do nas samih, da se spravimo med seboj. Saj prav to, da danes stojimo tu, vzbuja v nas tudi upanje in zaupanje vase. Samo veliki ljudje in duhovno mo ni narodi lahko pogledajo v brezno groze svoje zgodovine. In glejte, upanje je tudi v tem, da so se k nam vrnile besede, ki so bile dolgo zasmehovane in zasramovane, e niso bile celo prepovedane besede: DOMOVINA, PROSTOST, ODPUŠ ANJE, SPOMIN, RADOST ŽIVLJENJA, LJUBEZEN, SPRAVA. Te besede nam bodo pomagale zgraditi prihodnost. Mrtvim pa pokoj, ve no obžalovanje in spoštovanje. Ve ni spomin.« Te zgodovinske besede je 23. septembra 1990 ob Krimski jami spregovorila gospa Spomenka Hribar. Prav ona je bila tisti moralni most slovenske sprave, da smo kon no letos vsi Slovenci postali vredni svojega imena in zgodovinskega spomina. Kot da se je narava zarotila proti loveku, je letošnji praznik vseh svetih slovenski lovek spoznaval svojo nemo do narave. Zato je toliko globlje doživljal svoj odnos do nje, do minljivega. Smo le najemniki stvarstva, meje našega odlo anja so omejene. Verjetno nas je narava simboli no pripravila na druga en odnos do minljivega. Duhovni pogled do mrtvih je dobil novo dimenzijo. Slovenski lovek je prvi za util, da smo svobodno po astili spomin tudi tistih, ki jih je zgodovina zamol ala. Tudi Krimska jama je prvi doživela javni spomin vseh mrtvih. Jesensko listje, prvi obrisi snega, tiha in zbrana mašna molitev množice, številni plameni sve in preprosti šopki do mogo nih ikeban. To je le zunanji videz, ki ga je obiskovalec doživljal 2. novembra na tej tihi jasi. Na umetniškem oltarju – spomeniku žrtvam, je mašnik prvi opravil bogoslužno daritev. Zbrano molitev je v svojem refrenu prekinjala mogo na pesem notranjskih pevcev in se tenko utno zlila nad zbrano množico in krošnje dreves. Dolina je zajokala, ko se je v veli astnem spevu oglasila Simonittijeva »Planika«. Krimska jama, s udovitim naravnim prostorom anti nega gledališ a je imela prvi ast, da so notranjski pevci zapeli mogo no pesem sužnjev iz Verdijeve opere Nabucco. Solze množice so bile njihovo pla ilo za trud in hkrati obveza, da se bomo vsi skupaj še vra ali na kraj naše zgodovine, brez maš evanja, brez obtožb.

HVALA VSEM, KI STE NAM POMAGALI DOŽIVLJATI NOVEGA LOVEKA.
F. V.

[ZKS-SDP Vrhnika, "Stališ e prenoviteljev. Poštenost v politiki igri." v: Naša asopis, oktober 1990 \(let. 17, št. 166\), str. 2](#)

(...)

V sedanjem obinskem programu ni denarja za razvoj kulture v občini, sicer pa, kaj je sploh še kultura in ali jo sploh še potrebujemo. To je tudi moj apel tistim, ki kot bodoči sponzorji utijo potrebo po takšni dejavnosti in nam tako priskočijo v pomoč. Del te kulture se kaže v naši občini tudi po ponovnem preimenovanju ulic in zavračanju prenekaterih vrednot polpretekle zgodovine iz narodno osvobodilne vojne. Nasproti temu tudi naša občina nam ne samo ponuja temveč nesramno vsiljuje upravne maše in to novi, mladi povojni generaciji, ki nima nič opraviti s preteklostjo, ob tem pa nas želi darovati kot žrtevno jagnje za zadovoljitev svojih potreb in interesov oziroma nam ukazuje, ali bodite hlapci ali pa crknite. Besede govornika s Krimskimi upravni maše so bile – citiram »pomagaj si sam in bog ti bo pomagal.« V kolikor ni v nas kulture, zavesti in karakterja, so to le prazne besede in misli, pa naj tudi bodo. Nihče nima pravice vsiljevati sprave z drugim, če to drugi ne dopušča. To je ustavna pravica slehernega občana in državljana. Zatorej mi občiniki ZKS-SDP svetujemo in zahtevamo od IS SO Vrhnika, da zgodovinske vrednote pusti pri miru.

(...)

[ZZB NOV Ljubljana Vič-Rudnik, "Borci so se sešli na razširjeni seji svoje skupščine. O spravi, gospodarstvu in ustavi." v: Naša komuna, 18. december 1990 \(let. 28, št. 17/18\), str. 10](#)

Na svoj dnevni red so uvrstili temo ZZB NOV in družbenopolitične razmere po volitvah, sprejeli pa so tudi statutarni sklep o občinski organizaciji.

Namen obravnave zgoraj omenjene teme je bilo predvsem spregovoriti o pojavih, ki spremljajo takoimenovano spravo, gospodarski položaj v družbi, o novi ustavi in odnosu NOB v njej, o perspektivah za socialno in zdravstveno varstvo borcev NOV... Ob razmeroma zelo številni udeležbi je bila tudi razprava zelo odločna, burna, a argumentirana in jasna. Domala vsi razpravljalci so pod vtisom TV okrogle mize o spravi naleteli tudi to temo. Obsodili so enostransko in ne celovito prikazovanje zgodovinskih resnic, se zavzeli za temeljito oceno odnosno analizo, ki naj jo pripravijo zgodovinarji, dalje so ocenili, da je med borci še vedno utiti precej neodločnosti in oportunitizma ter da je potrebno javno odgovarjati na odprta vprašanja in razna namigovanja, ki izkrivljajo dejanska dejstva.

Ob tem so sprejeli sklep: »Enoglasno so obsojeni poskusi, da se sprava izkoristi za razvrednotenje NOB, da se NOB proglasi za državljansko vojno in boljševisko revolucijo, a kvizlinštvo proglasi kot domoljubno dejanje. Skupščina tudi obsoja poskuse, da se evforija okrog sprave izkorišča za odstranjevanje pomnikov, spomenikov, plošč in preimenovanja ulic, trgov in šol, ki spominjajo na NOB. Tudi v bodoče je potrebno storiti vse, da se na osnovi zgodovinskih dejstev in argumentirano oceni tako NOB kot del zavezniške koalicije v borbi proti fašizmu, tako tudi napake in krivice, ki so posameznikom storjene med NOB. Povojne likvidacije in napake, pa se ne morejo povezovati z NOB, ki se je končala 15. maja 1945 leta.«

Skupščina je zadolžila svoje predsedstvo, da Spomenki Hribar postavi javno zahtevo, naj dokumentirano dokaže svoje trditve o številu ubitih in vrženih v Krimsko jamo, kakor tudi trditve, kdo naj bi te poboje storil. Predsedstvo naj tudi intervenira na republiškem odboru za izdajo knjige Podkrimskimi krajevne skupnosti v NOB, ki jo je napisal prof. Ferdo Gestrin. Podatki v tej knjigi so velike zgodovinske vrednosti za NOB in tudi širše in se že koristijo v javnosti. Zato bi bilo potrebno, da se preko kulturne skupnosti Slovenije zagotovijo sredstva za tiskanje knjige, ki je že v celoti napisana.

(...)

PETA OBLETNICA – Pri Krimski jami v borovniški fari je bila zadnjo nedeljo v septembru spominska maša za pobitimi, ki jo je opravil ljubljanski pomožni škof Lojze Uran. Zbralo se je kar precej ljudi, ki so videli, da so prostor pod križem in ob breznu opremili s posebnim nadstreškom, da vreme ne bo motilo slovesnosti. Nadstrešek nad oltarjem je nastal po zamisli arhitekta Franceta Kvaternika, izdelali pa so ga borovniški mojstri. Slovesnost je povzdignilo ubrano petje treh zborov, borovniškega, begunskega in onega od Sv. Vida, po obredu pa je Ivan Korošec, ki je prestal Teharje, pripovedoval o prestanem trpljenju med vojno in po njej. Slovesnost so pripravili ob peti obletnici simbolnega pokopa žrtev.